

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Problematika překladu japonských onomatopoických a mimetických
výrazů do češtiny**

On translating Japanese onomatopoeic and mimetic expressions into Czech

Vypracovala: Veronika Galačová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Halina Zawiszová

Olomouc 2016

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Japonská filologie (JAPF)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
GALAČOVÁ Veronika	Měrkovice 766, Kozlovice	F13443

TÉMA ČESKY:

Problematika překladu japonských onomatopoických a mimetických výrazů do češtiny

TÉMA ANGLICKY:

On translating Japanese onomatopoeic and mimetic expressions into Czech

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Halina Zawiszová - ASJ

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Ve své bakalářské práci se hodlám zabývat problematikou japonských onomatopoických a mimetických výrazů a jejich překladem do češtiny. Cílem této práce je zjistit, jakým způsobem se překládají a který způsob je nejčastější. V teoretické části práce představím klasické způsoby překladu, japonský zvukově symbolický systém a související výzkumy, které byly doposud v této oblasti provedeny. Praktickou část bude tvořit výzkum, v rámci kterého porovnám onomatopoické a mimetické výrazy identifikované ve vybraných částech zvolených beletristických děl s odpovídajícími pasážemi v jejich překladech.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- BARTASHOVA, Olga A. a Anton E. SICHINSKIY. Japanese-English Onomatopoeic and Mimetic Parallels: the Problem of Translatability. Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. Krasnoarsk: Sibirskij federalnyj universitet, 2014, roč. 7, č. 2, s. 222-229. ISSN 1997-1370.
- HAMANO, Shoko. The Sound-Symbolic System of Japanese. Stanford, CA & Tokyo: CSLI Publications & Kurozio, 1998, 262 s. ISBN 1-57586-144-5
- INOSE, Hiroko. Translating Japanese Onomatopoeia and Mimetic Words. Translation research projects 1. Tarragona: Intercultural Studies Group, 2008, s. 97-116. ISBN 9788461188215.
- KITA, Sotaro. Two-dimensional semantic analysis of Japanese mimetics. Linguistics. 2009, roč. 35, č. 2, s. 379-416. ISSN 0024-3949, DOI: 10.1515/ling.1997.35.2.379
- KNITTLOVÁ, Dagmar. Teorie překladu. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 140 s. ISBN 80-7067459-8.
- LEVÝ, Jiří. Umění překladu. Vyd. 1. Olomouc: I. Železný, 1995, 140 s. ISBN 80-237-3539-X.

Podpis studenta:

Galačová

Datum: 13.4.2016

Podpis vedoucího práce:

Halina R.

Datum: 13.4.2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne..... Podpis.....

Anotace

Jméno autora:	Veronika Galačová
Jméno fakulty - katedry: studí	Filozofická fakulta - Katedra asijských studí
Název práce:	Problematika překladu japonských onomatopoických a mimetických výrazů do češtiny On translating Japanese onomatopoeic and mimetic expressions into Czech
Vedoucí bakalářské diplomové práce:	Mgr. Halina Zawiszová
Počet stran:	53
Počet znaků s mezerami:	83644
Počet titulů použitých pramenů a literatury:	23
Klíčová slova:	japonština, zvukově-symbolický systém, zvukově symbolická slova, onomatopoeia, mimetická slova, překlad

Cílem této práce je odpovědět na otázku, jakým způsobem jsou překládána japonská onomatopoická a mimetická slova do češtiny. Za tímto účelem byl proveden vlastní výzkum v rámci vybraných beletristických děl. V první kapitole je představen zvukově symbolický systém japonštiny, ve druhé kapitole jsou shrnuty dosavadní poznatky v oblasti překladu těchto výrazů do jiných jazyků. Ve třetí kapitole je popsána metodologie výzkumu a ve čtvrté jsou uvedeny výsledky zkoumání a podrobněji rozepsány jednotlivé kategorie způsobu překladu a další vypozerované jevy.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Halině Zawiszové za veškerý čas, který věnovala mé práci, za všechny rady, připomínky a komentáře, díky kterým jsem mohla upravovat svoji práci do výsledné podoby.

Obsah

Úvod	8
1 Zvukově symbolický systém japonštiny	9
1.1 Vymezení pojmů	10
1.2 Formální vlastnosti.....	13
1.3 Syntaktické vlastnosti.....	14
1.4 Ikonicita a zvukový symbolismus	19
2 Související výzkumy	23
3 Metodologie.....	29
4 Výsledky bádání	31
4.1 Bez překladu	32
4.2 Překlad pomocí adverbíí	34
4.3 Překlad pomocí vysvětlujících parafrází	35
4.4 Překlad pomocí sloves.....	37
4.5 Překlad pomocí adjektiv.....	39
4.6 Překlad pomocí jiných slovních druhů.....	40
4.7 Porovnání různých překladů stejných zvukově symbolických výrazů	42
4.8 Různá japonská zvukově symbolická slova přeložená stejným českým výrazem.....	46
Závěr.....	48

Ediční poznámka

Pro přepis japonských slov jsem ve své práci použila českou transkripci, výjimkou jsou japonská jména, ve kterých je zachována transkripce původních zdrojů. Japonská jména jsou uvedena v pořadí nejdříve jméno a poté příjmení. Japonské výrazy v transkripci a anglická slova jsou psány kurzívou. Pokud je třeba, uvádím v závorce za výrazem jeho překlad nebo význam. Co se týče překladů z japonštiny a angličtiny, není-li uvedeno jinak, jde o vlastní překlady autorky diplomové práce.

Úvod

Bez ohledu na to, jakým jazykem bychom se zabývali, onomatopoické a mimetické výrazy by pravděpodobně vždy představovaly zajímavou vrstvu lexika vhodnou ke zkoumání. Jedním ze specifíků japonského jazyka je právě četnost a pestrost těchto výrazů, což při překladu do jiných jazyků způsobuje mnoho problémů. Důvodem může být například to, že odpovídající ekvivalenty v cílových jazycích často jednoduše neexistují nebo to, že japonština a cílový jazyk, do kterého překládáme, mají odlišnou syntaktickou strukturu a gramatické kategorie. Proto si mnohdy nevystačíme jen s překládáním pomocí ekvivalentních výrazů a musíme volit i alternativní metody.

V této diplomové práci se pokusím odpovědět na otázku, jak se s překladem onomatopoických a mimetických výrazů vypořádávají překladatelé beletrie z japonštiny do češtiny. Za tímto účelem provádím vlastní výzkum, ve kterém porovnávám tyto japonské výrazy identifikované v pěti beletristických dílech s jejich překlady do češtiny. Při tomto porovnávání je na jednotlivé způsoby překladů nahlíženo pouze z hlediska gramatiky a syntaxe, a nikoliv z hlediska zvukového symbolismu a ikoncity.

Při vypracování práce bylo postupováno následujícím způsobem: nejprve byla popsána teorie, charakterizovány japonské zvukově symbolické výrazy a shrnuty dosavadní poznatky v oblasti překladu těchto výrazů do jiných jazyků. Poté následuje vlastní výzkum.

Tato práce je tedy rozdělena do čtyř částí. V první kapitole jsou vymezeny základní pojmy, které jsou v této práci použity, a stručně popsán japonský zvukově symbolický systém. V druhé kapitole jsou zmíněny související výzkumy, které se zabývají obdobným tématem jako tato práce, a sice překladem japonských onomatopoických a mimetických výrazů do jiných jazyků, konkrétně například do angličtiny (Edström, 1989), španělštiny (Inose, 2008) nebo švédštiny (Flyxe, 2002). Ve třetí kapitole je krátce popsána metodologie výzkumu. Stěžejní kapitolou je kapitola čtvrtá, ve které jsou uvedeny výsledky zkoumání a následně podrobněji rozebrány jednotlivé kategorie způsobů překladu a další vyzorované jevy.

1 Zvukově symbolický systém japonštiny

Tato kapitola začíná stručným úvodem do problematiky zvukově symbolických výrazů. Následuje vymezení základních pojmů, které jsou v této práci použity. Dále se tato kapitola věnuje formálním a syntaktickým vlastnostem japonských zvukově symbolických výrazů a její poslední část se zabývá ikonicitou a zvukovým symbolismem.

V roce 1916 byla vydána významná práce založená na poznámkách z přednášek Ferdinanda de Saussura na univerzitě v Ženevě *Kurs obecné lingvistiky*, ve které bylo definováno, že je v jazyce svazek sjednocující označující a označované arbitrární (Saussure, 1996, s. 98). Toto tvrzení Saussure (tamtéž) podporuje argumentem, že neexistuje žádná spojitost mezi označovanou věcí a sledem hlásek, který slouží jako její pojmenování. Oproti tomu zvukově symbolické výrazy (viz podkapitolu 1.2) napodobují reálné zvuky, ke kterým odkazují, nebo na základě principů fonosémantiky nebo ikonicity (více v podkapitolách 1.2 a 1.5) imitují stavy a způsoby, které označují, a tudíž této definici odporují.

I Saussure (1996, s. 99) uvádí, že existence onomatopoických výrazů, které tvoří podkategorii zvukově symbolických výrazů, může být uváděna jako důkaz, že vznik označujícího pojmu nemusí být vždy arbitrární. Nicméně také uvádí, že vzhledem k tomu, že je onomatopoických výrazů pouze omezený počet, nevytvářejí žádný ucelený lingvistický systém a různým zvukům v různých jazycích odpovídají odlišná slova, se dá předpokládat, že vznikají do jisté míry rovněž arbitrárně.

Protože zvukově symbolické výrazy částečně odporují Saussurově definici, která se stala jedním ze základních principů moderní lingvistiky, nebyla jim věnována přílišná pozornost. Navzdory své specifčnosti a výjimečnosti patří tedy i zvukově symbolický systém japonštiny do nepříliš probádané oblasti japonské lingvistiky. Doposud asi nejrozsáhlejší výzkum, zabývající se touto tematikou provedla Shoko Hamano. Její kniha *The Sound-Symbolic System of Japanese* (1998) je podrobnou studií, která, jak Hamano v předmluvě uvádí, vychází z její stejnojmenné dizertační práce obhájené v roce 1986 na Floridské univerzitě (University of Florida). Dále Hamano vysvětluje, že jsou v této knize upraveny staré údaje a zároveň přidána nová data, vytvořená v kontextu soudobých lingvistických teorií. Tato studie umožnila dalším

badatelům navázat na její práci a rozšířit tak nejen její poznatky, ale i zájem lingvistů o tuto problematiku.

Jak uvádějí Bartashova a Sichinskiy (2014, s. 222–223), na rozdíl od jiných jazyků, ve kterých nejsou zvukově symbolické výrazy natolik četné a mohou být považovány za typický rys dětské mluvy, v japonštině jsou tato slova velice frekventovaná, ožívují projev a dokáží odlišit jemné rozdíly ve významu. V každodenní promluvě je používají všichni lidé bez ohledu na věk a běžně se objevují také v literatuře a médiích.

Uváděné počty, kolik zvukově symbolických výrazů v japonštině existuje, se mohou výrazně lišit nejspíše v závislosti na různých definicích zvukově symbolických výrazů a odlišných zdrojů dat jednotlivých studií. Tsygalnitsky (2008, s. 40) uvádí příklady takovýchto studií. Podle Mikamiho (2004) těchto slov existuje kolem 2000, Murata (1993) uvádí, že jich je kolem 2500 a podle Tamori a kol. (1999) jich existuje kolem 3000. Dále Tsygalnitsky (2008, s. 40–41) konstatuje, že mimo jiné právě toto velké množství, četnost použití a systematický charakter odlišuje japonské zvukově symbolické výrazy od těch, které se vyskytují v mnohých jiných jazycích.

1.1 Vymezení pojmů

Terminologie a vymezení zvukově symbolických slov se mohou lišit v závislosti na tom jakým jazykem nebo skupinou jazyků se zabýváme. Problémem je nejen to, že termínů je v této oblasti mnoho, ale také to, že se jednotlivé termíny používají různými způsoby a vzájemně se překrývají.

Nejdříve je důležité definovat samotný termín *zvukový symbolismus* (*sound symbolism*). Například Jakobson a Waugh (1979; cit. v Abelin, 1999, s. 3) jej definují jako „nejvnitřnější, přirozenou asociaci mezi zvukem a významem“. Dále existují také pojmy *hláskový symbolismus* a *fonosémantika*, které rovněž označují vztah mezi zvukem a významem.

Dalším důležitým pojmem vztahujícím se ke zvukově symbolickým výrazům je *ikonicitá*, kterou disponují. Ikonicitu můžeme definovat jako „podobnost mezi formou a významem“ (Akita, 2009, str. 17) nebo „vlastnost symbolu kopírovat fyzické vlastnosti předmětů, které představuje“ (Hamano, tamtéž, str. 4). (Ikonicitě a zvukovému symbolismu se podrobněji věnuje podkapitola 1.5.)

Akita (2009, s. 10) uvádí, že v moderních studiích týkajících se zvukově symbolických slov bývají nejčastěji používány následující tři anglické termíny: *mimetics*, *ideophones* a *expressives*. První uvedený termín, *mimetics* (mimetické výrazy), bývá často používán v současné japonské a korejské lingvistice, druhý termín, *ideophones* (ideofony), druhého je nejčastěji užíváno, pokud jde o africké jazyky a jazyky původních obyvatel Ameriky a poslední zmiňovaný termín, *expressives* (expresivní výrazy), se nejčastěji objevuje ve spojitosti s jazyky jihovýchodní Asie. Termíny *mimetický* a *expresivní* mohou mít i další významy, Akita je používá ve významu zaměnitelném s označením *zvukově symbolický*.¹

Nejobecněji se dají tyto výrazy v japonštině vymezit jako slova imitující zvuky nebo stavy, která, jak podotýká Hamano (tamtéž, s. 1), „tvoří vysoce celistvý systém s typickými fonologickými, sémantickými a syntaktickými vlastnostmi.“

V japonštině se běžně používají také japonské termíny *giongo* (擬音語), *giseigo* (擬声語) a *gitaigo* (擬態語). Někdy bývají uváděny také termíny *gidžógo* (擬情語) a *gijógo* (擬容語). Jak uvádí Akita (2009, s. 9), termín *mimetický* pochází z překladů těchto japonských termínů pro podtypy zvukově symbolických slov. Sdílejí počáteční znak *gi* (擬), který v japonštině znamená „napodobit“. Akita (tamtéž) dále uvádí, že v japonské lingvistice existuje také konvence používání termínů *onomatopoiia* nebo *onomatopoické výrazy*. Jakým způsobem se všechny výše uvedené termíny používají, vysvětlím níže.

Zvukově symbolické výrazy v japonštině se ze sémantického hlediska často rozdělují na tři subkategorie. Hirose (1981, s. 2) vyčleňuje dvě hlavní subkategorie: 1) slova, která napodobují zvuky (*phonomimes/giongo/giseigo*) a 2) slova napodobující vzhled vizuálně vnímaných jevů. (*phenomimes/gitaigo/gijógo*). Někdy bývá vyčleňována také subkategorie slov vyjadřujících lidské psychické stavy a prožitky (*psychomimes/gidžógo*). V tomto rozdělení nejspíše Hirose v popisu druhé subkategorie (*phenomimes*) chtěl upozornit na to, že se jedná o všechny jevy, které se dají vnímat vizuálně, přestože nejde jen o vzhled, ale také například o stavy, ve kterých se dané jevy nacházejí. Hirose chtěl patrně v tomto rozdělení zdůraznit, že slova z první subkategorie (*phonomimes*) napodobují jevy vnímané sluchem, slova z druhé subkategorie (*phenomimes*) jevy vnímané zrakem a slova z poslední kategorie (*psychomimes*)

---

¹ Jak je možné také používat označení *mimetický*, bude vysvětleno níže. Termín *expresivní* se běžně používá také pro označení slov s negativní konotací.

vyjadřují stavy (pocity apod.), které sice v některých případech vnímat můžeme, ale existují také situace, kdy nejsou tyto stavy žádným z lidských smyslů zachytitelné.

Pojem *mimetický* bývá v japonské lingvistice někdy používán pro označení všech zvukově symbolických výrazů (tímto způsobem jej ve své výše zmíněné monografii používá například také Hamano, tamtéž) a někdy pro označení pouze těch výrazů, které napodobují stavy a způsoby, obdobně také termín *onomatopoický* bývá někdy používán jako označení pro všechny zvukově symbolické výrazy a někdy pouze pro ty, které napodobují reálné zvuky. Názorně lze vidět používání obou termínů níže (viz Schéma 1) na rozdělení podle Kindaichiho (1978).

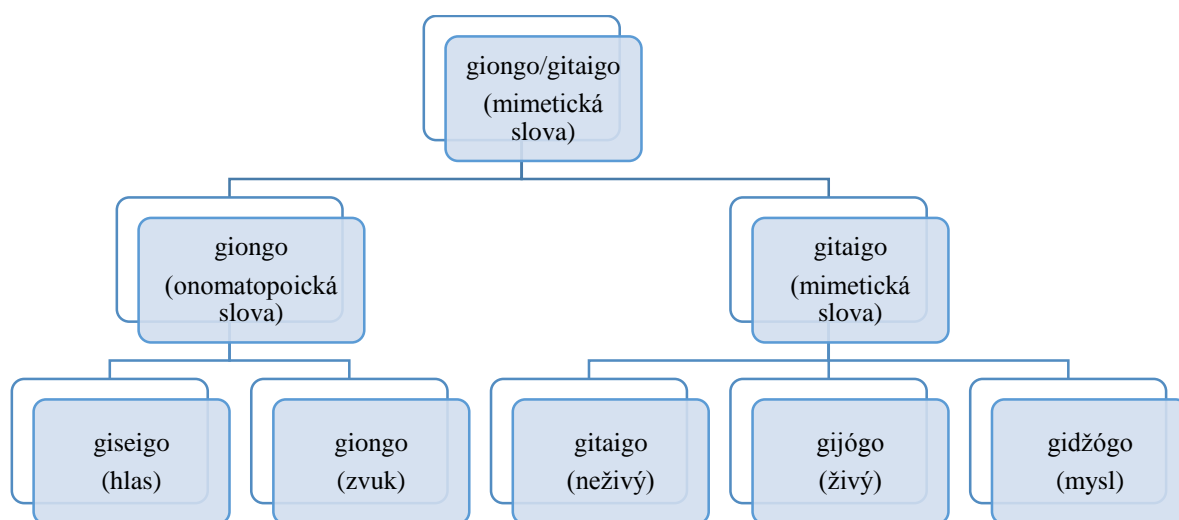

Schéma 1: Rozdělení zvukově symbolických výrazů podle Kindaichiho (1978)²

Na Schématu 1 lze také vidět, že stejně tak označení *giongo* může fungovat jednak jako zastřešující pojem pro všechna slova imitující reálné zvuky a jednak jako označení pro subkategorii výrazů, které napodobují pouze zvuky neživého světa (např. déšť, vítr, apod.). Obdobně označení *gitaigo* může označovat buď všechna slova imitující stavy a způsoby, nebo pouze výrazy napodobující stavy a způsoby neživého světa.

Pod označení *giongo* spadá například slovo *bun bun* (viz podkapitolu 4.1, příklad (1)), které napodobuje zvuk, který vydávají při letu křídla hmyzu, např. komárů, včel apod. (*Giongo gitaigo džiten*³, s. 479). Do kategorie *gitaigo* patří například slovo *gišširi* (viz podkapitolu 4.2, příklad (7)), které vyjadřuje způsob vyplnění prostoru, kdy někam

²Vlastní překlad na základě schématu podle Kindaichiho (1978, cit. v Hirose, 1981, s. 2).

³ Dále jen GGD.

umístíme velké množství něčeho tak, aby byla zcela naplněna kapacita (*Gendai giongo gitaigo jóhó džiten*⁴, s. 94). Do češtiny by se *gišširi* dalo přeložit například adverbií *těsně* nebo *hustě*.

Jak dále vidíme na Schématu 1, výrazy označené jako *giseigo* napodobují hlasy, jinými slovy zvuky, které vydávají živé bytosti. Označení *gijógo* odkazuje k výrazům imitujícím pohyby živých bytostí a *gidžógo* označuje slova napodobující stavy mysli neboli lidské emoce a pocity.

Do kategorie *giseigo* patří například výraz *kon kon*, který se v japonštině používá pro vyjádření zvuku, který vydávají lišky (GGD, s. 189). Pod označení *gijógo* spadá například slovo *noro noro*, které odkazuje k pomalému průběhu nějakého pohybu nebo akce (GGD, s. 372; podrobněji viz podkapitulu 4.7, příklad (41)). Do kategorie *gidžógo* patří například výraz *uki uki*, který vyjadřuje stav očekávání něčeho radostného nebo zábavného, kdy jsme rozrušení a nemůžeme se uklidnit (GGD, s. 14).

Tato vágnost v terminologii může vést k chaotičnosti a nepřesnostem. Pro jasnost a přehlednost budu ve své práci pro obecné označení všech výrazů spadajících do zvukově symbolického systému japonštiny používat pouze označení *zvukově symbolický*. Označení *onomatopoický* budu používat pro označení výrazů napodobujících reálné zvuky a *mimetický* pro označení výrazů napodobujících stavy a způsoby. Výrazy *giongo* a *gitaigo* budu používat pouze v jejich užším významu (viz poslední řádek Schématu 1).

1.2 Formální vlastnosti

Z hlediska formální podoby můžeme zvukově symbolické výrazy většinou v japonském textu, ve kterém převládají znaky, snadno identifikovat vzhledem k tomu, že jsou nejčastěji zapisovány hiraganou nebo katakanou a navíc často obsahují nějakou reduplikovanou část. Někdy bývají zvukově symbolické výrazy zapsány také znaky. Ve svém korpusu jsem na několik takových případů narazila v knize *Sanširó*.

Z hlediska struktury se podle Hamano (tamtéž, s. 25) dají zvukově symbolické výrazy rozdělit na dvě hlavní skupiny, podle toho, zda jsou založené na kořenech CV nebo CVCV, kde C představuje souhlásku (anglicky *consonant*) a V samohlásku (anglicky

---

⁴ Dále jen GGGJD.

vowel). Slovo vznikne, když se k těmto kořenům přidá koncová nazála /N/, neznělá glotální ploziva neboli ráz (1. část geminované souhlásky) /Q/ nebo další vokalický prvek. Pokud se některý z těchto komponentů připojí k CV kořenu, vznikne jednoslabičné zvukově symbolické slovo, skládající se ze dvou mór. Reduplikací takového slova vznikne dvouslabičný zvukově symbolický výraz. Akita (2009, s. 35) konstatuje, že zvukově symbolické výrazy založené na CVCV kořenech jsou běžnější než ty, založené na CV kořenech, protože je jejich význam snadněji definovatelný.

Pokud si vezmeme CV kořen /pu/, který uvádí jako příklad Hamano (tamtéž), a aplikujeme na něj výše popsany vznik jednoslabičného zvukově symbolického slova prostřednictvím přidávání jednotlivých komponentů, vzniknou slova /puN/, /puQ/, /pui/ a /puu/. Reduplikací těchto slov vzniknou dvouslabičné zvukově symbolické výrazy jako například /puN-puN/.

Akita (2009, s. 34) uvádí, že formy vzniklé reduplikací tvoří více než 40 % všech zvukově symbolických výrazů. Velké množství těchto výrazů vzniká úplnou reduplikací. Vzhledem k tomu je právě tato vlastnost považována za důležitý morfologický rys zvukově symbolických slov. Hamano dále uvádí (tamtéž, s. 26), že existuje také malý počet onomatopoických výrazů, které neodpovídají ani jedné z výše uvedených forem založených na CV nebo CVCV kořenech. Jde například o onomatopoický výraz *kokekokkó*, který napodobuje zvuk, který vydávají kohouti.

Existuje také jistý počet slov, která spadají do okrajové části zvukově symbolického systému japonštiny. Jedná se o zvukově symbolická podstatná jména, složená podstatná jména a ostatní složeniny obsahující zvukově symbolické výrazy nebo zvukově symbolické části a slovesa odvozená ze zvukově symbolických slov (Hamano, tamtéž, s. 52–61; podrobněji viz podkapitolu 1.3).

1.3 Syntaktické vlastnosti

Podle Hamano (tamtéž, s. 11) jádro japonského zvukově symbolického systému tvoří zvukově symbolická adverbia a zvukově symbolická nominální adjektiva.

V japonštině zvukově symbolická adverbia často modifikují slovesa, a tím jim dodávají jemné významové nuance. Na rozdíl od toho, v mnohých jiných jazycích pro tyto lehce odlišné druhy činností a stavů mnohdy existují různá slovesa. Masayoshi Hirose se

ve své disertační práci *Japanese and English Contrastive Lexicology: The Role of Japanese "Mimetic Adverbs"* (Hirose, 1981), ve které porovnává slovní zásobu japonštiny a angličtiny, zabývá mimo jiné právě tímto jevem. Pro názorné ukázky si Hirose vybral příklady z pěti sémantických oblastí: 1) chůze, 2) smích, 3) bolest, 4) zvuky vody a 5) záření/odraz světla. Na ukázkách demonstruje, že zatímco v angličtině pro vyjádření například odlišných druhů chůze existují různá slovesa, která si nejsou morfologicky podobná, ale všechna spadají pod hyperonymum *walk* („chodit“), v japonštině se používá jedno sloveso vyjadřující chůzi, *aruku*, které je dále modifikováno právě zvukově symbolickými adverbii (Hirose, 1981, s. 39–88). Pro vyjádření například nestability při chůzi v angličtině tedy existují různá slovesa: *waddle* („kolébat se“), *toddle* („batolit se“), *totter* („klopýtat“), *wobble* („potácet se“), zatímco v japonštině existují různá zvukově symbolická adverbia: *jota jota*, *joči joči*, *joro joro*, která se připojují na sloveso *aruku* a každé z nich vyjadřuje určitý druh nestability (tamtéž, s. 52).

V češtině podobně jako v angličtině používáme k vyjádření jemných sémantických rozdílů odlišná slovesa spíše než kombinaci slovesa a modifikujícího adverbia. Tato odlišnost je dobře viditelná, když porovnáme japonské věty, které obsahují sloveso (výše uvedeným způsobem) modifikované mimetickým adverbium, s jejich českými překlady. Konkrétní příklady můžeme pozorovat později ve 4. kapitole. Japonský způsob by se v češtině dal vytvořit spojením slovesa a modifikujícího adverbia vytvořeného ze slovesa označujícího určitý způsob vykonávání dané činnosti. Pokud zůstaneme u příkladů sloves vyjadřujících chůzi, v češtině je přirozené použít sloveso *klopýtat* spíše než kombinaci *jít klopýtavě*. Pokud bychom si vzali konkrétní příklad *doši doši fumu* ze 4. kapitoly (viz (14), v tomto případě je také pro češtinu přirozenější použít sloveso *dupat* spíše než slovní spojení *jít dupavě*.

Sloveso *suru* („dělat“) se podle Hamano (tamtéž, s. 12) ve vazbě se zvukově symbolickými adverbii objevuje častěji než jakákoli jiná slovesa. Mnoho zvukově symbolických adverbií ve spojení se slovesem *suru* vytváří idiomatická slovní spojení. Jedním z nich je například *bikkuri suru*, jež podle slovníku GGD (s. 426) vyjadřuje „stav překvapení z nějaké nečekané události“. Jedná se o natolik ustálené slovní spojení, že by se dalo diskutovat, zda je v současné japonštině chápáno jako zvukově symbolické adverbium ve spojení se slovesem *suru*, nebo se jedná spíše o vysoce lexikalizované složené sloveso. Zvukově symbolická adverbia v kombinaci se slovesem

suru mohou mít ve větě funkci přísudku, a v takovémto případě bývají překládány pomocí sloves.

Hamano (tamtéž, s. 13) uvádí, že zvukově symbolické výrazy použité jako adverbia jsou často napojovány pomocí citační partikule *to* nebo citační partikule *tte*. Pokud se nacházejí před podstatným jménem, mohou také plnit funkci přívlastku. Typickým příklady této formy jsou zvukově symbolická adverbia napojená přes citační partikuli *to* na slovesa *iu* („řít“) nebo *šita* (minulý čas slovesa „dělat“). Jako konkrétní příklad první uvedené vazby Hamano (tamtéž, s. 14) uvádí mezi jinými *gón to iu oto*, což v doslovném překladu znamená „zvuk jako *gón* (např. zvuk zvonu)“. Právě spojení zvukově symbolického výrazu a fráze *to iu oto* je často používáno pro popsání určitého zvuku pomocí přirovnání. Jako konkrétní příklad druhé uvedené vazby použila Hamano (tamtéž, s. 19) například *pin pin to šita*, což v doslovném překladu znamená: „udělala (jsem) pohyb *pin pin* (= ‚brnkla jsem dvakrát na strunu‘“⁵.

Dále mohou být zvukově symbolické výrazy napojeny na podstatná jména pomocí partikule *no*. V této podobě je Hamano (tamtéž) označuje jako zvukově symbolická nominální adjektiva. Jako jeden z příkladů uvádí *gara gara no denša*, což znamená prázdný vlak. Zvukově symbolické adjektivum *gara gara* („prázdný“) je v tomto případě pomocí partikule *no* připojeno na podstatné jméno *denša* („vlak“).

Právě zapojení zvukově symbolických slov do stavby věty může mít vliv na to, jakým způsobem budou přeloženy. Pokud se ve větě objevují ve vazbě se slovesem (např. *suru*), a tudíž plní funkci přísudku, budou pravděpodobně překládány pomocí slovesa apod.

Nyní krátce představíme slova spadající do okrajové části zvukově symbolického systému japonštiny, která byla zmíněna v kapitole 1.2, a podíváme se na jejich syntaktické vlastnosti.

Jako první z nich Hamano (tamtéž, s. 52) uvádí zvukově symbolická podstatná jména, která se často používají jako součást slangu, hovorové řeči nebo baby talku (tzn. projevu dospělých vůči dětem). Mnoho z nich je odvozených z onomatopoických slov. V takových případech potom odkazují k věcem nebo zvířatům, která vydávají zvuky, jež jsou napodobovány daným onomatopoickým výrazem. Už výše bylo uvedeno, že výraz *kon kon* se v japonštině používá k vyjádření zvuku, který vydávají lišky. Pokud

---

⁵ „(I) did the action of pin pin (= I struck the string twice)“

tento výraz použijeme jako zvukově symbolické podstatné jméno, bude označovat „lišku“. Je pochopitelné, že se bez kontextu nedá rozpoznat, zda slovo *kon kon* v daném případě označuje lišku, nebo zvuk, který vydává. Obdobně i další zvukově symbolická podstatná jména jsou pouhou výslovností bez kontextu nerozlišitelná od zvukově symbolických adverbii (viz podkapitolu 1.4).

Jako další Hamano (tamtéž, s. 53) představuje složená podstatná jména, vznikající spojením mimetického výrazu a podstatného jména. Jde například o slovo *norakuramono*, které vzniklo spojením zvukově symbolického výrazu *nora kura* a slova *mono*. *Nora kura* vyjadřuje způsob trávení času nečinně, líně nebo bezúčelně (GGD, s. 369). Slovo *mono* má hned několik významů, které se dají částečně odlišit znakovým zápisem, a jedním z nich je „člověk“. Slovo *norakuramono* tedy označuje člověka, který tráví čas výše uvedeným způsobem, jednoduše tedy „líného člověka“.

Dále Hamano (tamtéž, s. 55) uvádí, že existuje také malé množství dalších druhů slov obsahujících zvukově symbolické části. Jedná se o složená slovesa, složená adjektiva a složená nominální adjektiva. Složené sloveso představuje například slovo *burasagaru*. Vzniklo připojením první části zvukově symbolického výrazu *bura bura* k významovému slovesu *sagaru*. Jeden z významů *bura bura* vyjadřuje způsob visení, kdy se visící předmět houpe zepředu dozadu nebo zprava doleva (GGD, s. 472) a sloveso *sagaru* znamená „viset“. *Burasagaru* tedy znamená viset takovým způsobem, aby se visící předmět mohl volně pohybovat výše uvedeným způsobem, jinými slovy tedy „viset volně“.

Mezi složená adjektiva patří například slovo *hjonagai*, které vzniklo připojením první části zvukově symbolického výrazu *horo horo* k adjektivu *nagai*. Podle slovníku GGD (s. 444) jeden z významů *horo horo* je stav, kdy je nějaká tenká věc rovněž protažená do délky nebo výšky a adjektivum *nagai* znamená „dlouhý“. *Hjonagai* tedy znamená totéž jako „úzký a dlouhý“.

Mezi složená nominální adjektiva patří například slovo *harapeko*, které znamená „být hladový“. Jedním z významů původního zvukově symbolického výrazu *peko peko* je podle slovníku GGD (s. 481) „stav velkého hladu“. Slovo *harapeko* vzniklo zkrácením ustáleného slovního spojení *hara ga peko peko da*, které označuje stav, kdy má někdo hlad.

Podle Hamano (tamtéž, s. 55–59) existuje poměrně velké množství sloves, která se zdají být příbuzná se zvukově symbolickými slovy, ale pouze u části z nich je tato příbuznost prokazatelná. Do této skupiny patří slovesa, která byla vytvořena tak, že byly ke zvukově symbolickým výrazům připojeny slovesné kořeny *-cuk-* nebo *-mek-*. Hamano (tamtéž, s. 56) uvádí, že kořen *-cuk-* znamená „projevovat vlastnost (zvukově symbolicky vyjádřeného stavu)“ a kořen *-mek-* znamená jemně projevovat vlastnosti (stavu vyjádřeného zvukově symbolickým kořenem). Lépe se dá toto objasnění pochopit na následujících příkladech sloves *paracuku* nebo *kirameku*.

Sloveso *paracuku* vzniklo napojením kořenu *-cuk-* na první část zvukově symbolického výrazu *para para*. Podle slovníku GGGJD (s. 397) jeden z významů *para para* je „stav nebo zvuk malých lehkých věcí, které jsou rozptylovány v malých množstvích“. Sloveso *paracuku* tedy znamená „pokropit“ nebo „posypat“. Obdobně sloveso *kirameku* vzniklo napojením kořene *-mek-* na první část zvukově symbolického výrazu *kira kira*, které podle slovníku GGD (s. 108) vyjadřuje stav, kdy se něco třpytí nebo září⁶. Sloveso *kirameku* tedy vyjadřuje, že se něco „slabě třpytí“.⁷

Existují také některá další slovesa a adjektiva, která se zdají být odvozena ze zvukově symbolických slov. Jedná se například o sloveso *korogasu* a adjektivum *noroi*. *Korogasu* bývá často používáno i spolu s mimetickým adverbium *koro koro*, ze kterého vzniklo. Jedním z významů *koro koro* je podle GGD (s. 181) „stav, kdy se otáčí nějaká malá kulatá věc“ a sloveso *korogasu* znamená „kutálet se“. *Koro koro korogasu* tedy popisuje kutálení nějaké malé kulaté věci.

Adjektivum *noroi* je odvozené ze zvukově symbolického výrazu *noro noro*, které vyjadřuje stav, kdy nějaký jev probíhá pomalu. (Podrobněji viz podkapitulu 4.8.) Připojením koncovky *-i* k první části slova *noro noro* tedy vznikne adjektivum *noroi*, které znamená „pomalý“.

Do svého výzkumu jsem žádné výrazy, které patří do okrajové části japonského zvukově symbolického systému, nezařadila, neboť se často jedná o složená slova, která obsahují nějakou mimetickou část, a tudíž už budou pravděpodobně vysoce lexikalizovaná a jejich překlad patrně nebude tolik problematický. Na druhou stranu je na tomto přehledu viditelná pestrost japonského zvukově symbolického systému a také

---

⁶ Význam slova *kira kira* je podrobněji rozebrán v 2. kapitole.

⁷ Pro další slovesné sufixy viz Hamano (tamtéž, s. 58–59).

to, jakým způsobem prostupuje značnou částí slovní zásoby japonštiny. Jak už bylo zmíněno výše, z toho důvodu vznikají problémy při překladu zvukově symbolických slov z japonštiny do jazyků, ve kterých není zvukový symbolismus natolik přítomný. Jinými slovy, tedy pravděpodobně při překladu do jazyků s chudším zvukově symbolickým systémem nikdy nebude možné zcela zachytit vše, co jsou zvukově symbolické výrazy schopny vyjádřit v japonštině.

1.4 Ikonicitá a zvukový symbolismus

Tato podkapitola se věnuje nejprve ikonicitě a následně zvukovému symbolismu. Reduplikace, zmíněná výše v kontextu morfologie (viz podkapitolu 1.2), se jeví jako evidentní příklad ikonických vlastností zvukově symbolických výrazů. Podle Hamano (tamtéž, s. 65) se dá obecně konstatovat, že to, kolikrát je jedna část slova zopakována, úzce souvisí se skutečným počtem daných činností nebo zvuků. Hamano jako příklad uvádí větu *Téburukurosu wo **pin pin** to hippatte hošita*, jejíž význam je: „Pečlivě jsem *několikrát* natáhla ubrus a pověsila jej na šňůru“. Zvukově symbolický výraz *pin pin*, se objevil i v předchozí kapitole, kde v příkladovém slovním spojení vyjadřoval „brnkání na strunu“. V tomto kontextu vyjadřuje „pečlivé“ napínání ubrusu. Jelikož se zvukově symbolický výraz *pin* objevuje ve větě dvakrát, znamená to, že činnost *narovnávání* proběhla vícekrát. Kdyby se tento výraz objevil jen jednou, znamenalo by to, že daná činnost proběhla pouze jednou. Hamano (tamtéž, s. 66) dále uvádí, že v případech úplné reduplikace, může reduplikovaný zvukově symbolický výraz také vyjadřovat, že daný jev proběhl rychle nebo energicky.

Paralelu mezi formou a významem u zvukově symbolických výrazů můžeme také pozorovat například na délce samohlásek. Podle Hamano (tamtéž, s. 72) krátké samohlásky odkazují ke krátké době trvání určité akce a naopak dlouhé samohlásky symbolizují, že daný jev nebo činnost měla delší trvání nebo zaujímala větší prostor.

Další příklad ikonicity můžeme pozorovat, pokud se zaměříme na znělost počátečních šumových souhlásek zvukově symbolických výrazů. Hamano (tamtéž, s. 83) uvádí, že pokud zvukově symbolický výraz začíná na neznělou šumovou souhlásku /p, t, s, k/ odkazuje k něčemu, co je lehké, malé, jemné nebo tenké. Oproti tomu, pokud zvukově symbolický výraz začíná znělou šumovou souhlásku /b, d, z, g/ vyjadřuje, že je něco těžké, velké, hrubé nebo tlusté.

Stěžejní část práce Hamano tvoří detailní popis fonosémantiky zvukově symbolických výrazů založených na CV nebo CVCV kořenech. Popsat je zde všechny by bylo velice náročné, a proto jsou zde uvedeny jen některé v Tabulce 1 a v Tabulce 2.

V Tabulce 1 můžeme pozorovat zvukově symbolické vlastnosti souhlásek utvářejících zvukově symbolická slova založená na CVCV kořenech s přihlédnutím k tomu, v jaké jejich části se nacházejí. Na vertikální ose jsou uvedeny jednotlivé souhlásky a horizontální osa určuje, zda se jedná o první nebo druhou souhlásku v CVCV kořenech. Jedná se o překlad dvou tabulek; původně byla jedna pro C1 a jedna pro C2, které byly pro stručnost sloučeny dohromady (Hamano, tamtéž, s. 172–173).

V Tabulce 2 můžeme pozorovat zvukově symbolické vlastnosti samohlásek utvářejících zvukově symbolická slova založená na CVCV kořenech. Na vertikální ose se nacházejí jednotlivé samohlásky a na horizontální ose se nacházejí možné zvukově symbolické vlastnosti. V tabulce poté můžeme pozorovat, zda daná samohláska určitou symbolickou vlastností disponuje nebo ne.

Podle Hamano (tamtéž, s. 172) zvukově symbolické vlastnosti první samohlásky obecně popisují tvar prvního předmětu nebo pohybu. Analogicky zvukově symbolické vlastnosti druhé samohlásky obecně popisují velikost nebo tvar druhého předmětu nebo pohybu. Samohláska /e/ je v obou případech výjimkou.

Hamano věnuje také značnou pozornost zvukovému symbolismu palatalizace, která, dle jejího zkoumání, vyjadřuje „dětinskost“ nebo „nekontrolovanou energii“.

V této kapitole byly krátce představeny formální, syntaktické, ikonické a zvukově symbolické vlastnosti zvukově symbolických výrazů v japonštině spolu s uvedením několika příkladů, jak mohou tyto vlastnosti ovlivnit jejich překlad do jiných jazyků. Obzvláště syntaktické vlastnosti zvukově symbolických výrazů mohou ovlivnit jejich překlad, jak uvidíme v následující kapitole.

Tabulka 1: Zvukově symbolické vlastnosti souhlásek utvářejících zvukově symbolická slova založená na CVCV kořenech (Hamano, tamtéž, s. 172–173)⁸

	C1	C2
/p/	napnutý povrch; lehký; malý; jemný (taut surface; light; small; fine)	exploze; rozbití; rozhodnost (explosion; breaking; decisiveness)
/b/	napnutý povrch; těžký; velký; hrubý (taut surface; heavy; large; coarse)	
/t/	nedostatek povrchu; napětí; tlumenost; světly; malý; jemný (lack of surface; tension; subduedness; light; small; fine)	náraz do povrchu; přijít do blízkého kontaktu; úplná shoda (hitting of a surface; coming into close contact; complete agreement)
/d/	nedostatek povrchu; napětí; tlumenost; těžký; velký; hrubý (lack of surface; tension; subduedness; heavy; large; coarse)	-
/k/	tvrdý povrch, světly; malý; jemný (hard surface; light; small; fine)	otevírání; rozbíjení; zvětšování; rozpínání; vyfukování; vypouštění zevnitř; vynořování; pohyb zevnitř ven (opening; breaking up; swelling; expanding; puffing out; emission from inside; surfacing; in-out movement)
/g/	tvrdý povrch; těžký; velký; hrubý (hard surface; heavy; large; coarse)	-
/s/	nelepkavé tělo; ticho; světly; malý; jemný (non-viscous body; quietness; light; small; fine)	měkký kontakt; tření (soft contact; friction)
/z/	nelepkavé tělo; ticho; těžký; velký; hrubý (non-viscous body; quietness; heavy; large; coarse)	-
/h/	slabost, měkkost; nespolehlivost; neurčitost (weakness; softness; unreliability; indeterminateness)	dech (breath)
/m/	temnota (murkiness)	?
/n/	viskozita; lepkavost; slizkost; pomalost (viscosity; stickiness; sliminess; sluggishness)	ohýbání; elasticita; nespolehlivost; nedostatek síly; slabost (bending; elasticity; unreliability; lack of force; weakness)
/j/	klidný pohyb; houpavý pohyb; nespolehlivý pohyb (leisurely motion; swinging motion; unreliable motion)	zvuk z mnoha zdrojů; mlhavost; dětinskost (sound from many sources; haziness; childishness)
/w/	lidský hlas; pocitový převrat (human noise; emotional upheaval)	měkkost; malátnost; mlhavost (softness; faintness; haziness)
/r/	-	kutálení; pohyb tekutiny (rolling; fluid movement)

⁸Vlastní překlad dvou tabulek podle Hamano (1998, s. 172–173), které jsem sloučila dohromady. V závorkách je uveden původní anglický text. C1 = první souhláska v CVCV; C2 = druhá souhláska v CVCV

Tabulka 2: Zvukově symbolické vlastnosti samohlásek utvářejících zvukově symbolická slova založená na CVCV kořenech (Hamano, *tamtéž*, s. 172–173)⁹

	výstupek (protrusion)	linka/napjatost (line/tenseness)	malý (small)	velký (large)
/i/	-	+	-	-
/u/	+	-	+	-
/o/	-	-	-	-
/a/	-	-	-	+
/e/	vulgarita (vulgarity)			

⁹ Vlastní překlad tabulky podle Hamano (1998, str. 172–173). V závorkách je uveden původní anglický text.

2 Související výzkumy

V této kapitole jsou uvedeny některé předchozí studie, které se zabývaly obdobným tématem jako tato diplomová práce, a sice překladem japonských zvukově symbolických výrazů.

Prvotní inspirací pro výběr tématu této diplomové práce byl výzkum Hiroko Inose (Inose, 2008), která se zabývala překladem onomatopoií a mimetických slov identifikovaných v knize *Supútoniku no koibito*¹⁰ od Haruki Murakamiho do angličtiny a španělštiny. Do své práce Inose zahrnula téměř 300 výrazů, které očíslovala podle kapitoly a pořadí, ve kterém se objevily, a roztřídila do kategorií podle gramatické funkce a toho, zda se jedná o onomatopoický nebo mimetický výraz. Části, které těmto výrazům odpovídají v přeložených verzích románu, rozřadila podle metod překladu. Na základě analýzy dat Inose vyčlenila 9 metod překladu, a to překlad pomocí: adverbii, adjektiv, sloves, podstatných jmen, idiomů, onomatopoií, vysvětlujících parafrází, slovních spojení a vypuštění.

Ačkoliv většina (77,3 %) onomatopoických a mimetických výrazů, jež Inose určila v japonském originálu, představují adverbia, v přeložených verzích tomu tak není. Ve španělské verzi bylo pomocí adverbii přeloženo 62 (21,0 %) výrazů a v anglické verzi 48 (16,3 %) výrazů. Téměř v polovině (47,5 % v anglickém překladu a 47,1 % ve španělském překladu) ze všech případů bylo jak v anglické, tak španělské verzi použito jiných metod než překladu pomocí adverbia, adjektiva, slovesa nebo podstatného jména. Můžeme se tedy domnívat, že právě v těchto případech autoři překladů nenalezli v cílovém jazyce vhodný ekvivalent, a proto museli použít jinou metodu nebo v překladu daný výraz úplně vypustit (Inose, 2008, s. 106).

Vymezení kategorií jednotlivých způsobů překladu patrně představuje vůbec nejobtížnější pasáž v celém procesu práce na takovémto druhu výzkumu. Ve svém výzkumu jsem se do značné míry inspirovala způsobem kategorizace, který zvolila Inose, i když by se některé jevy možná daly kategorizovat trochu odlišně.

Jedná se například o případy, kdy mimetické nebo onomatopoické slovo nepřidává modifikovanému slovesu žádnou nuanci, ale pouze opakuje jeho význam. Jedná se tedy o jakési ustálené vazby. Pokud v takovémto případě překladatel zachová pouze sloveso, Inose tento způsob překladu nechápe jako vypuštění, protože význam

---

¹⁰ Česky tento titul vyšel pod názvem *Sputnik, má láska* v roce 2009 v překladu Tomáše Jurkoviče.

originální fráze nebyl o „nic“ ochuzen. Dle mého názoru, by se tento jev dal označit za vypuštění, neboť původní mimetický nebo onomatopoický výraz nebyl v překladu nijak reflektován, i když význam zůstal zachován.

Dalším poněkud problematickým bodem je vytvoření kategorie „překladu pomocí idiomů“. Použití k přeložení mimetického nebo onomatopoického slova idiom je sice kreativní metoda, nicméně tento způsob překladu se dá aplikovat na velice omezené množství případů a mohlo tedy jít pouze o náhodu, že na tento způsob překladu autorka narazila. Tuto domněnku podporuje fakt, že Inose na rozdíl od ostatních kategorií neuvádí, kolik výrazů bylo tímto způsobem přeloženo a předkládá pouze jeden příklad, kdy japonský zvukově symbolický výraz *pittari* byl do angličtiny přeložen pomocí anglického idiomu *like a glove*. Jak japonský výraz, tak anglický idiom, vyjadřují, v kontextu příkladové věty, kterou Inose uvádí, stav, kdy oblečení padne jako ulité. V případě, že by bylo překladů pomocí idiomů pouze nepatrné množství, daly by se patrně zařadit do kategorie „vysvětlující parafráze“.

Posledním problematickým bodem je podobnost kategorií překladu pomocí „vysvětlujících parafrází“ a „slovních spojení“ (kombinací několika adverbii, několika adjektiv nebo adverbii s adjektivy). Je docela myslitelné, že se tyto dvě kategorie budou vzájemně prolínat, a proto je nezbytné, pokud tyto kategorie někdo chce do práce zahrnout, přidat také podrobnou definici obou kategorií, pomocí které by se jasně odlišily. Tyto definice v práci Inose chybí.

Další podobný výzkum provedl Martin Flyxe (Flyxe, 2002), který se zabýval překlady japonských zvukově symbolických výrazů, identifikovaných v překladech japonské beletrie, do švédštiny s přihlédnutím ke stupni jejich lexikalizovanosti. Inspirací pro zvolení právě tohoto úhlu pohledu byl patrně autorem uvedený fakt, že „lexikalizace neboli míra, do které je slovo součástí ustálené slovní zásoby, a mimetičnost, neboli míra, do které je slovo přímou imitací zvuku, stavu nebo situace, jsou podle Tamoriho (1999) považovány za nepřímo úměrné, tedy čím více jsou onomatopoeia součástí ustanovené slovní zásoby, tím méně jsou mimetická“ (Flyxe, 2002, s. 57). Autor v této práci používá označení *onomatopoeia* pro všechny zvukově symbolické výrazy. Pro přehlednost zachovávám v pasáži, která pojednává o tomto výzkumu terminologii stanovenou v podkapitole 1.2.

Jedním z kritérií, které podle Flyxeho (tamtéž, s. 57) napomáhají určit míru lexikalizovanosti těchto výrazů je, zda se v případě, že jsou napojeny přes citační partikuli *to*, připojují na sloveso *iu* („říct“) nebo na minulý čas slovesa *suru* („dělat“) *šita*. Podle Hamano (tamtéž, s. 19) je první uvedená vazba expresivnější než druhá. Zvukově symbolické výrazy objevující se ve vazbě se slovesem *iu* jsou tudíž ikoničtější a jejich stupeň lexikalizace bude nižší než u těch, které se vyskytují ve vazbě *to šita* (Hamano, tamtéž, s. 20).

Flyxe výrazy shromážděné pro svůj výzkum roztřídil na základě tohoto a dalších kritérií podle úrovně jejich lexikalizovanosti a poté podrobil analýze způsoby jejich překladu. Jedním z těchto kritérií bylo například to, že zvukově symbolická nominální adjektiva mají vyšší stupeň lexikalizovanosti než jiné formy, ve kterých se zvukově symbolické výrazy objevují, jak ve své práci uvádí Hamano (tamtéž). Flyxeho analýza výsledků je tedy rozdělena do dvou hlavních částí: 1) překlad zvukově symbolických výrazů s nízkým stupněm lexikalizovanosti a 2) překlad vysoce lexikalizovaných zvukově symbolických slov.

Flyxe podrobil zkoumání 275 těchto výrazů, které objevil v následujících knihách: *Kiččín* (1988)¹¹ Banany Jošimoto, *Sukjandaru* (1986) Šúsaku Endóa, *Nametokojama no kuma* (1924), *Šika odori no hadžimari* (1924) a *Jodaka no hoši* (1984) Kendži Mijazawy. Díla jednotlivých autorů byla do švédštiny přeložena třemi různými překladateli.

Flyxe zjistil, že zvukově symbolické výrazy s nízkým stupněm lexikalizovanosti jsou nejčastěji do švédštiny překládány pomocí zvukově symbolických sloves, které, jak vyplývá z Flyxeho studie, ve švédštině existují. Oproti tomu vysoce lexikalizované zvukově symbolické výrazy jsou nejčastěji překládány pomocí adjektiv a adverbí. Výrazy *gitaigo* a *gidžógo* jsou více lexikalizované než výrazy *giongo* a tudíž jsou také abstraktnější. Z toho důvodu je obtížnější je přeložit pomocí pouze jednoho slova, a proto jsou častěji do švédštiny překládány za použití parafrází.

Flyxe na závěr dodává (2002, s. 71), že ve švédštině mohou mít onomatopoické výrazy dětinskou nebo také vulgární konotaci, a proto není příliš vhodné je k překladu japonských onomatopoických slov používat. Zvukově symbolický systém švédštiny

---

¹¹ Česky tento titul vyšel v knize *Úplněk a jiné povídky* pod názvem *Kuchyně* v roce 1997 v překladu Alice Kraemerové.

není natolik komplexní jako ten japonský, a tudíž je těžší v překladech do švédštiny zachovat jemné rozdíly mezi jednotlivými japonskými zvukově symbolickými výrazy.

Stejně jako ve švédštině také v češtině mají onomatopoická slova (která jsou v češtině zastoupena citoslovci) dětinskou konotaci, a tudíž patrně většinou nebudou pro překlad vhodná. Obdobně jako ten švédský ani český zvukově symbolický systém není tak rozvinutý jako japonský, aby bylo možno při překladu zachovat všechny drobné sémantické nuance. Před započítáním výzkumu jsem předpokládala, že pravděpodobně dojdou v těchto ohledech k podobným závěrům jako Flyxe.

Flyxe (2002, s. 55–56) zmiňuje několik předchozích studií, které se rovněž zabývají překladem japonských zvukově symbolických výrazů. Jde o práce Mitsuaki Hayaseho (1978), Berta Edströma (1989) a Atsuko Kuby (1995). Autoři všech těchto prací se zabývali překladem japonských zvukově symbolických výrazů do angličtiny.¹² Nyní budou krátce představeny metody a výsledky jednotlivých prací.

Hayase (1978) zkoumal zvukově symbolické výrazy nalezené v románu *Jukiguni*¹³ Jasunari Kawabaty. Zjistil, že 59 z celkového množství 186 bylo v překladu do angličtiny vypuštěno a navrhl možné důvody, proč k vypuštění došlo. Jedním z nich mohly být odlišnosti ve struktuře vět japonštiny a angličtiny. Věrný překlad těchto výrazů by mohl narušit větnou strukturu cílového jazyka. Dále by podle Hayaseho (1978) pro překlad těchto výrazů bylo zapotřebí mnohem delšího a podrobnějšího vysvětlení.

V dalším výzkumu zabývajícím se taktéž zvukově symbolickými výrazy nalezenými v Kawabatově *Jukiguni* a jejich překladem do angličtiny Edström (1989) uvádí, že důvodem, proč 60 z 200 těchto výrazů nebylo přeloženo, mohly být potíže s nalezením odpovídajícího ekvivalentu v angličtině. Podle Edströma (1989) mezi obzvláště obtížně přeložitelné výrazy patří ty, které mají více významů nebo takové, které vyjadřují popis situace i subjektivní interpretaci dané situace.

---

¹² Pokoušela jsem se tyto práce získat a prostudovat je, ale nepodařilo se mi to ani s pomocí bibliografického oddělení Univerzity Palackého, ani poté, co jsem kontaktovala pana Flyxeho s prosbou, zda by mi jednotlivé studie nemohl poskytnout. Z toho důvodu pouze parafrázuji komentáře pana Flyxeho. (Když jsem kontaktovala univerzitu, na které pan Flyxe v současnosti působí, bylo mi řečeno, že si pan Flyxe změnil jméno na Martin Nordeborg, a proto bylo poněkud obtížnější získat jeho kontaktní informace.)

¹³ Česky tento titul vyšel v knize *Pět japonských novel* pod názvem *Sněhová země* v roce 1968 v překladu Vlasty Hilské.

Kubo (1995) při analýze překladů děl Kenji Miyazawy zjistil, že 78 % japonských onomatopoi bylo přeloženo do angličtiny bez použití onomatopoi nebo vysvětlujících parafrází, na čemž je podle něj jasně viditelný zásadní rozdíl mezi japonskými a anglickými onomatopoi.

K tématu překladu japonských zvukově symbolických výrazů se vztahuje také článek Olgy Bartashové a Antona Sichinského (2014). Bartashova a Sichinskiy, kteří se rovněž věnovali překladu japonských zvukově symbolických výrazů do angličtiny, obecně považují hledání ekvivalentu japonského zvukově symbolického výrazu ve slovnících cílového jazyka za chybu, které se při překladu dopouští mnoho překladatelů (s. 226). Jako správný postup navrhuji hledání takového slova, které má v cílovém jazyce stejný zvukově symbolický základ (s. 226–227).

Tento postup Bartashova a Sichinskiy podrobněji vysvětlují na příkladech překladů zvukově symbolických slov identifikovaných v japonské pohádce Urašimataró do angličtiny. Jedním z příkladů je případ, kdy japonské *gitaigo kira kira* (viz podkapitulu 1.3) bylo přeloženo anglickým verbálním adjektivem *glittering*. Obě tato slova vyjadřují, že je něco „třpytivé“ nebo „zářivé“. Kombinace zvuku znělé explozivny /k/ a vysoké přední samohlásky /i/, kterou v sobě obsahuje slovo *kira kira*, evokuje ikonicky význam „záře“ nebo „světélkování“. Slova, která začínají hláskovou kombinací /gl/, mezi která patří i slovo *glittering*, mohou mít podle Margaret Magnus (2001, cit. v Bartashova a Sichinskiy, 2014), která se analýzou těchto slov zabývala, čtyři druhy ikonických vlastností a jedna z nich vyjadřuje „odražené“ nebo „rozptýlené světlo“. Do této skupiny patří i slovo *glittering*. V tomto případě tedy lze podle Bartashové a Sichinského mluvit o způsobu překladu, kdy překladatel vyhledá v cílovém jazyce slova, která mají stejný ikonický neboli zvukově symbolický základ a poté zvolí nejvhodnější ekvivalent.

Ve své práci Bartashova a Sichinskiy (2014, s. 223) zmiňují výzkum Hiroshi Minashimy (2004), který zkoumal překlady 332 japonských zvukově symbolických výrazů, které identifikoval v novele *Kiččin Banany* Jošimoto do angličtiny. Nejčastěji byly tyto výrazy překládány jako slovesa, častý byl ale také překlad pomocí adjektiv a adverbii. Autor uvádí, že důvodem, proč 16 % těchto výrazů zůstalo bez překladu, může být to, že jim překladatel dostatečně neporozuměl.

Jak už bylo zmíněno výše, Flyxe uvádí, že mimetické výrazy (konkrétně *gitaigo* a *gidžógo*) jsou abstraktnější než onomatopoické, a proto byly do švédštiny často překládány pomocí parafrází. Minashima (2004, cit. v Bartashova a Sichinski, 2014, s. 223) se shoduje s Flyxem v závěru, že jsou mimetické výrazy abstraktnější a dodává, že z toho důvodu může být jejich překlad náročnější a proto také mohly být častěji vypouštěny.

Pokud shrneme závěry jednotlivých prací, můžeme konstatovat, že jsou pro překlad japonských zvukově symbolických výrazů používány rozmanité způsoby. Jelikož pro ně mnohdy v cílových jazycích neexistují odpovídající ekvivalenty, překladatelé musí leckdy volit překlad pomocí vysvětlujících parafrází, nebo je v překladu úplně vypustit. Viděli jsme, že je možné na tuto problematiku nahlížet také z hlediska stupně lexikalizace původních zvukově symbolických výrazů nebo z hlediska společného zvukově symbolického původu výrazu původního a přeloženého.

3 Metodologie

Jako zdroj dat pro výzkum jsem si zvolila úvodní pasáže z pěti knih, které byly přeloženy z japonštiny do češtiny. Původně jsem zamýšlela zahrnout jak povídky, tak romány, ale při pokusech pracovat s povídkami jsem se setkala s několika komplikacemi, které mě přiměly je vypustit. Zjistila jsem například, že české překlady názvů povídek a také názvy celých sbírek často neodpovídají japonským originálům a když už se mi podařilo najít odpovídající povídky i v japonských originálech, počet zvukově symbolických výrazů v nich byl velice malý.

Po omezení zdroje dat pouze na romány, byla základním faktorem při výběru textů podmínka, aby byly přeloženy různými překladateli. Tímto způsobem jsem chtěla dosáhnout větší objektivnosti a vyvarovat se toho, aby nedošlo ke zkoumání pouze tendencí jednotlivých překladatelů. Dalšími kritérii bylo, aby mezi překladateli byli muži i ženy a aby se jednalo o texty, které vznikly v relativně různých obdobích.

Rozhodla jsem se tedy pro *Jukiguni* Jasunari Kawabaty, *Nobi Šóheie Óky*, *Sanširó* Nacume Sósekiho, *Kiččin* Banany Jošimoto a *Sekai no owari to hádaboirudo wandárandó* Haruki Murakamiho. Dalším podmětem, kromě výše uvedených kritérií, bylo, že se zvukově symbolickými výrazy použitými v *Kiččin* už dříve zabývali Flyxe (2002) a Minashima (2004) azvukově symbolické výrazy identifikované v *Jukiguni* analyzovali Hayase (1978) a Edström (1989).

Sanširó vyšel česky pod stejným názvem v roce 1996 v překladu Kláry Macúchové. *Nobi* vyšlo pod názvem *Ohně na planinách* v roce 1976 v překladu Vlasty a Jana Winkelhöferových. *Kiččin* byla vydána pod názvem *Kuchyně* v roce 1997 v překladu Alice Kraemerové a *Jukiguni* vyšla pod názvem *Sněhová země* v knize *Pět japonských novel* v roce 1968 v překladu Vlasty Hilské, jak už bylo zmíněno výše. Román *Sekai no owari to hádaboirudo wandárandó* byl vydán pod názvem *Konec světa & Hard-boiled Wonderland* v roce 2010 v překladu Tomáše Jurkoviče.

Pro určování zda jde o onomatopoické či mimetické výrazy jsem použila slovníky *Gendai giongo gitaigo jóhó džiten* (2002; zkr. GGGJD) a *Giongo gitaigo džiten* (2003; zkr. GGD).

Identifikované onomatopoické a mimetické výrazy jsem očíslovala podle pořadí, v jakém se v jednotlivých knihách objevily, a přiřadila jim odpovídající značky.

Konkrétně šlo o označení z hlediska tří kritérií: 1) zda se jedná o onomatopoický či mimetický výraz, 2) *giseigo* či *giongo* anebo *gitaigo* či *gidžógo*, a 3) jakou gramatickou funkci daný výraz plní (adverbium, sloveso, atd.) v původních japonských větách. K očíslovanému a označovanému výrazu jsem vždy připsala pasáž, ve které se dané slovo objevilo spolu s číslem stránky, na které se v knize nachází, abych se k němu mohla případně vracet. Poté jsem vyhledala a přepsala i odpovídající úsek v díle přeloženém do češtiny, spolu se stránkou, na které se v knize nachází a určila způsob, jakým byl výraz přeložen. Na základě tohoto postupu vzniklo 6 kategorií způsobu překladu, které jsou detailněji popsány v úvodu následující kapitoly. Takto jsem postupovala, dokud jsem nesesbírala 55 zvukově symbolických výrazů z každé knihy.

Identifikované zvukově symbolické výrazy jsem zapisovala spolu s odpovídajícími značkami do tabulkového procesoru Microsoft Excel. Uspořádání sesbíraných dat do tabulky napomáhalo jejich přehlednosti a usnadňovalo práci s nimi. Díky funkci sečtení buněk s určitým druhem dat, mi navíc tento procesor usnadňoval vytváření jednotlivých statistik.

Příklady jsou očíslovány v pořadí, v jakém se objeví v textu této diplomové práce. Na prvním řádku uvádím krátký úsek s daným zvukově symbolickým výrazem v české transkripci. Většinou se jedná jen o slovní spojení několika slov. Na druhém řádku uvádím o něco delší pasáž z románu, ve které se daný zvukově symbolický výraz objeví, ve znakovém zápise. Většinou se jedná o celou větu. Na prvním i druhém řádku jsou konkrétní zvukově symbolické výrazy zvýrazněny tučně. Na třetím řádku je uveden český překlad odpovídající pasáže; také zde je tučně vyznačen překlad daného zvukově symbolického výrazu.

4 Výsledky bádání

V této kapitole budou stručně shrnuty výsledky bádání. Celkem bylo shromážděno 275 (prvních 55 z každé knihy) japonských zvukově symbolických výrazů. Z toho absolutní většinu: 238 výrazů (86,5 %) představují mimetická slova a zbytek, tedy 38 výrazů (13,5 %), představují onomatopoické výrazy.

V původních textech tyto výrazy plní následující gramatické funkce: 229 (83,3 %) výrazů, tedy naprostá většina, plní v původních větách funkci adverbii, 25 (9,1 %) sloves, 11 (4 %) adjektiv a 10 (3,6 %) podstatných jmen.

Poté co jsem určila, jakým způsobem byly do češtiny přeloženy všechny identifikované výrazy, jsem vyčlenila 6 kategorií způsobů překladu:

- 1) **bez překladu**
- 2) **překlad pomocí adverbii**
- 3) **překlad pomocí vysvětlujících parafrází**
- 4) **překlad pomocí sloves**
- 5) **překlad pomocí adjektiv**
- 6) **překlad pomocí jiných slovních druhů (podstatných jmen, zájmen, citoslovcí).**

U případů, kdy jednomu japonskému zvukově symbolickému výrazu odpovídá jedno české slovo, se určovala kategorie způsobu překladu poměrně snadno. Komplikovanější bylo způsob překladu stanovit v případech, kdy překladatel při překladu použil pro vysvětlení japonského výrazu několik slov českých. Nakonec jsem se tedy rozhodla všechny tyto případy začlenit do jedné kategorie (3) vysvětlující parafráze.

Jak můžeme vidět v Tabulce 3, nejvíce zvukově symbolických výrazů bylo ponecháno bez překladu nebo přeloženo pomocí adverbii. Nepřeložených zůstalo 80 výrazů (29,1 %). Téměř stejný počet výrazů 79 (tj. 28,7 %) byl přeložen pomocí adverbii. Jako třetí nejčastější se ukázal překlad pomocí vysvětlujících parafrází. Tímto způsobem bylo přeloženo 49 (17,8 %) výrazů. Téměř stejný počet výrazů byl přeložen pomocí sloves 27 (9,8 %) a pomocí adjektiv 26 (9,5 %). Nejmenší počet výrazů byl přeložen pomocí jiných slovních druhů: 14 (5,1 %), z toho 11 výrazů bylo přeloženo pomocí podstatného jména, 2 pomocí citoslovcí a pouze 1 pomocí zájmena.

Tabulka 3: Četnost jednotlivých způsobů překladu

Způsob překladu	Četnost
Bez překladu	80
Překlad pomocí adverbii	79
Vysvětlující parafráze	49
Překlad pomocí sloves	27
Překlad pomocí adjektiv	26
Překlad pomocí jiných slovních druhů	14

V následujících podkapitolách budou podrobněji popsány všechny kategorie způsobů překladu spolu s uvedením konkrétních příkladů. Každé kategorii způsobu překladu je věnována samostatná podkapitola. Poté následuje stručný popis případů, kdy byly pro překlad stejných japonských zvukově symbolických výrazů použity různé způsoby překladu a případů, kdy byly různé zvukově symbolické výrazy přeloženy do češtiny stejným způsobem.

4.1 Bez překladu

Do kategorie „bez překladu“ jsou započítány případy, kdy zvukově symbolický výraz nebyl v překladu nijak reflektován (viz (1) a (2)), i takové, kdy se v původní větě vyskytuje zvukově symbolický výraz, který má stejný význam jako následující sloveso (viz (3) a (4)). Co se týče druhého uvedeného případu, v překladu je potom dle mého názoru reflektováno pouze původní sloveso a ne daný zvukově symbolický výraz.

(1) ka ga **bun bun** kuru

けれども蚊が**ぶんぶん**来る。(Sanširó, s. 11)

Jenomže ho obletovalo plno komárů, takhle zůstat nemohl. (Sanširó, s. 14)

(2) **gurari** to taoreta

...、そのまま島村の体へぐらりと倒れた。(Jukiguni, s. 28)

Žena prstem odstrčila posuvné dveře, zachytila se za jejich rám a spadla mu rovnou do náruče. (Sněhová země, s. 247)

(3) **kokkuri** to unazuita

女は私の顔をしばらく確認するように眺めてから、私に向かってこっくりと肯いた。(Sekai no owari to hádaboairudo wandárandó¹⁴, s. 20)

¹⁴ Dále jen *Sekai no owari*.

Dívka si mě okamžik prohlížela, jako když si potřebuje něco ověřit, pak mi pokynula hlavou. (*Konec světa & Hard-boiled Wonderland*¹⁵, s. 15)

(4) **džiro džiro** micumenagara

私はぶしつけなまでにじろじろ見つめながら、「初めまして。」(*Kiččin*, s. 19)
Zírala jsem na ni, až to hezké nebylo, přesto jsem se nakonec zmohla na odpověď i úsměv. (*Kuchyně*, s. 16)

Význam *bun bun* z příkladu (1) už byl vysvětlen výše (viz podkapitolu 1.1). V původní větě tedy pasáž *ka ga bun bun kuru* doslova znamená, že komáři přilétali *bzučíce*, což v českém překladu není nijak reflektováno. Slovník GGD (s. 479) uvádí, že tento zvuk, vyjádřený pomocí *bun bun*, vydávají konkrétně křídla hmyzu. Oproti tomu v češtině říkáme obecněji, že hmyz „bzučí“, bez toho aniž bychom specifikovali, jaká jeho část zvuk vydává. Pokud bychom v překladu chtěli zachovat informaci, že komáři při letu vydávali nějaký zvuk, a zároveň zohlednit zvukový symbolismus, slovo „bzučet“ by bylo pravděpodobně vhodné, neboť obsahuje kombinaci hlásek „bz“, které v češtině používáme k napodobování zvuku, který komáři vydávají.

Následující příklad je analogický. V příkladu (2) se objevuje slovní spojení *gurari to taoreru*. Význam *gurari* podle slovníku GGD (s. 143) je stav, kdy se něco těžkého jednou silně zatřese nebo nakloní. *Taoreru* v tomto kontextu může znamenat „spadnout“ nebo „omdlít“. Původní věta tedy vyjadřuje, že žena spadla muži do náruče, zatímco se znatelně „zatřásla“ nebo „naklonila“. Nic takového v přeložené větě není explicitně zdůrazněno.

Kokkuri z příkladu (3) podle slovníku GGD (s. 168) imituje způsob pohybu hlavy zepředu dozadu, jinými slovy tedy pokývnutí. Stejný význam má také následující sloveso *unazuku* a z toho důvodu se domnívám, že v takovýchto případech je zvukově symbolický výraz ponechán bez překladu a přeloženo je pouze sloveso.

Obdobně je tomu v příkladu (4), kde se objevuje slovní spojení *džiro džiro micumenagara*. *Džiro džiro* podle slovníku GGD (s. 237) vyjadřuje stav, kdy pohledem drže, opakovaně sjíždíme shora dolů.“ Vyjadřuje tedy situaci, kdy si někoho nebo něco upřeně prohlížíme. Toto chování by se dalo do češtiny volněji přeložit také jako „zírání“. Následující sloveso *micumeru* má obdobný význam, vyjadřuje „zírání“ nebo „upřené sledování“. Obdobně jako v předchozím případě jsem tedy usoudila, že v přeložené větě

---

¹⁵ Dále jen *Konec světa*.

sloveso „zírat“ odpovídá japonskému slovesu *micumeru* a zvukově symbolický výraz *džiro džiro* tedy zůstal bez překladu.

4.2 Překlad pomocí adverbíí

Způsob překladu pomocí adverbíí se takřka nabízí, neboť zvukově symbolické výrazy v japonštině velmi často (83,3 % případů z mého korpusu), ve větě zaujímají právě tuto funkci, jak už bylo zmíněno výše (viz podkapitulu 1.3). Poté, co jsem se rozhodla, že do této kategorie zahrnu pouze případy, kdy bylo k překladu určitého zvukově symbolického výrazu použito pouze jedno adverbium, byla identifikace těchto případů už poměrně nenáročná. Případy, kdy bylo při překladu jednoho zvukově symbolického slova použito více adverbíí, byly zařazeny do kategorie *překlad pomocí vysvětlujících parafrází*. Pokud byl určitý zvukově symbolický výraz přeložen do češtiny pomocí adverbia, ve větě potom většinou zaujímal funkci příslovečného určení způsobu.

Způsob překladu pomocí adverbíí se jeví jako nejsnadnější a nevyžaduje nejspíše tolik originality a tvořivosti, neboť jde „pouze“ o hledání odpovídajících ekvivalentů v cílovém jazyce. Překladaatelům pravděpodobně ulehčovalo práci také to, že pokud se v originálním textu objevily zvukově symbolické výrazy, které plnily ve větě adverbíální funkci, nemuseli tolik měnit stavbu věty (jak vidíme na následujících příkladech (5),(6) a (7)), jako u některých jiných metod překladu. Není tedy divu, že se překlad pomocí adverbíí ukázal jako jeden ze dvou (spolu s kategorií *bez překladu*) nejfrekventovanějších ze všech kategorií způsobu překladu.

(5) **goku goku** mizu wo nonda

いきなり机に倒れかかると、その上のものを酔った手つきでつかみ散らして、
ごくごく水を飲んだ。(Jukiguni, s. 27)

Před stolem se opile zhroutila a rozházela věci, které na něm zbyly, a pak se **hltavě** napila vody. (*Sněhová země*, s. 247)

(6) **nja nja** waratte iru

「...ところがその富士山は天然自然に昔からあったものなんだから仕方がない。我々が拵えたものじゃない」と云って又**にやにや**笑っている。(Sanširó, s. 20)
„..., Fudži je přece dílem přírody, nevytvořila ji lidská ruka,“ dořekl vousáč a **hořce** se usmál. (*Sanširó*, s. 20)

(7) **gišširi** to umekomarete iru

人が乗りこえることができないように上部には鋭く尖った釘が釘山のよ
うにぎっしりと埋めこまれている。(Sekai no owari, s. 32)

...a aby ji nikdo nepřelezl, ježí se její vršek **hustě** vsázenými, ostře špičatými
hřeby jako jehelník. (Konec světa, s. 23)

Goku goku (viz (5)) podle slovníku GGD (s. 159) představuje „zvuk hlasitého polykání
tekutiny“, což je poměrně jednoznačná definice, která má v češtině jasně stanovený
ekvivalent. Oproti tomu *nja nja* (viz (6)) popisující druh úsměvu, případně výrazu
v obličejí, je významově o něco mnohoznačnější a je ze sémantického hlediska
podrobněji rozebráno v podkapitole 4.7.

Význam *gišširi* z příkladu (7) už byl vysvětlen výše (viz podkapitolu 1.1). V tomto
případě se konkrétně jedná o stav, kdy je vršek brány pobit velkým množstvím hřebů.
Naplnění kapacity z uvedené definice v tomto případě znamená, že jsou hřeby nabity
tak blízko vedle sebe, že by se mezi ně už další nevešly. V češtině tento stav označíme
tak, že jsou hřeby vsázeny „hustě“, jak vidíme v překladu (7).

4.3 Překlad pomocí vysvětlujících parafrází

Překlad pomocí vysvětlujících parafrází představuje nejzajímavější a nejpestřejší
ze všech kategorií. Patří do ní všechny případy, kdy byl zvukově symbolický výraz
přeložen do češtiny pomocí několika slov.. Šlo tedy o případy, kdy nejspíše bylo
obtížné najít k původnímu zvukově symbolickému výrazu v češtině jednoslovný
ekvivalent, a tudíž museli překladatelé zvolit více kreativní způsob překladu.

V této kategorii se lišily případ od případu jak slovní druhy výrazů použitých
pro překlad, tak gramatické funkce, které ve větách tyto výrazy zastávají. Například
v příkladu (8) se jedná o kombinaci slovesa a podstatného jména, které mají ve větě
funkci přísudku a příslovečného určení místa. *Bata bata* může mít několik významů.
Z příkladových vět ve slovníku GGGJD (s. 393), na kterých je vysvětleno použití tohoto
slova, vyplývá, že *bata bata* může imitovat například zvuk, který vydává ve větru
napnutá plachta lodi, nebo zvuk mávání ptačích křídel. Obdobně může *bata bata*
imitovat také zvuk mávání křídel netopýra, ke kterému v příkladu (8) autor přirovnává
zvuk letícího letadla.

(8) **bata bata jatte**

...日が暮れてから蝙蝠みたいに、**バタバタ**やって、来るだけじゃないか。(Nobi, s. 28)

„...viděl jsi snad za tu dobu tady aspoň jediný naše letadlo? Jo, ještě tak po západu slunce, že **se plácá po nebi** jako netopejr, ...“ (Ohně na planinách, s. 32)

V mém korpusu se objevil také překlad pomocí příslovečného určení způsobu přirovnáním, který můžeme vidět v příkladu (9). Zvukově symbolický výraz *šin* (někdy bývá uváděn ve tvaru *šinto*, který vznikl spojením *šin* a citační partikule *to*) podle slovníku GGGJD (s. 214) vyjadřuje stav bez jakýchkoliv zvuků, jinými slovy, tedy stav ticha. Také sloveso *šizumaru* odkazuje ke stavu klidu a ticha. V příkladové větě (9) *šin* tedy umocňuje dojem ticha, a proto autor použil k překladu přirovnání „jako v hrobě“, které je v češtině ustálené.

(9) **šin to šizumari kaette iru**

木々がしんと静まり反っているばかりであった。(Nobi, s. 20)

...; byly tam jen stromy a ticho **jako v hrobě**. (Ohně na planinách, s. 24)

Dále jsem ve svém korpusu narazila také na překlad pomocí českého idiomatického slovního spojení, který je uveden v příkladu (10). Jeden z významů *gota gota* podle GGGJD (s. 140) jestav, kdy je na jednom místě chaoticky nahromaděno mnoho věcí různých druhů. Překladatel v tomto případě pro vyjádření konkrétně stavu, kdy hlavní hrdina knihy v dopise matce píše neuspořádaně o nejrůznějších věcech, použil české idiomatické slovní spojení „semlít páté přes deváté“.

(10) sama zama na koto wo **gota gota** narabeta

...と云う様々な事をごたごた並べたものであった。(Sanširó, s. 38)

Napsal dopis matce a v něm **semlel páté přes deváté**. (Sanširó, s. 34)

V mém korpusu se objevily také případy, kdy byl jeden japonský zvukově symbolický výraz přeložen pomocí několika přívlastků (11) nebo kombinace příslovečného určení způsobu a přívlastku. Například výraz *kodžinmari* podle slovníku GGGJD (s. 145) vyjadřuje stav, kdy je nějaký prostor malý, ale zároveň působí dojmem uspořádanosti. Může být tedy útulný, případně také příjemně nebo pohodlně zařízený (jedná-li například o pokoj). V češtině patrně neexistuje výraz, který by zcela odpovídal tomuto slovu, proto se nejspíše překladatel rozhodl popsat v tomto případě konkrétně prostor kanceláře dvěma českými přívlastky: „menší“ a „útulná“.

(11) erebétá wa **kodžinmari** to šita

私が乗ったエレベーターはこぢんまりとしたオフィスとしても通用するくらい広がった。(Sekai no owari, s. 12)

Výtah, kterým jsem právě jel, byl dost prostorný na to, abyste si v něm zařídili **menší útulnou** kancelář. (Konec světa, s. 9)

Poslední ukázkou z kategorie překladu pomocí „vysvětlujících parafrází“ představuje příklad (12). Zvukově symbolický výraz *kura kura* má několik významů. V tomto kontextu *kura kura* vyjadřuje stav závratí nebo pocit, kdy je nám na omdlení (GGGJD, s. 120). Na příkladu (12) vidíme, že v tomto případě je tento stav nevolnosti přeložen do češtiny pomocí idiomatického slovního spojení „hlava mi ztěžkla“.

(12) **kura kura** šite šimatta

…、こんなに並ぶたくさんのお部屋たちを見ていたら、くらくらしってしまった。(Kiččin, s. 11)

…、obracela stránky a **hlava mi ztěžkla** z tolika stránek naplněných nabídkami skoro stejného bydlení. (Kuchyně, s. 11)

4.4 Překlad pomocí sloves

Pomocí sloves byla do češtiny překládána jak ustálená slovní spojení vytvořená kombinací zvukově symbolického adverbia a slovesa *suru* (viz podkapitolu 1.4) jak ilustruje příklad (13), tak i spojení zvukově symbolického adverbia s významovým slovesem jak můžeme vidět na příkladu (14).

(13) bin ga **fuwa fuwa** suru

風が強くあたって、鬢がふわふわする所が三四郎の眼に這込んだ。(Sanširó, s. 8)

Sanširó se díval, jak jí v silném větru **vlají** vlasy. (Sanširó, s. 11)

(14) jane wo **doši doši** funde

駅夫が屋根をどしどし踏んで、上から灯の点いた洋燈を挿し込んで行く。(Sanširó, s. 7)

Po střeše **dupali** nádražní zřízení a zažihali lucerny. (Sanširó, s. 11)

Fuwa fuwa z příkladu (13) podle slovníku GGGJD (s. 509) vyjadřuje stav, kdy se něco velmi lehkého nadnáší. V tomto případě se konkrétně jedná o stav, kdy jsou vlasy nadnášené větrem neboli, ve formulaci přirozenější pro češtinu, stav, kdy vlasy ve větru vlají.

Na příkladu (14) můžeme pozorovat jev, kterým se zabýval Hirose (1981) a který je podrobněji popsán v podkapitole 1.5. Zatímco v češtině použijeme pouze sloveso „dupat“, v japonštině se k vyjádření hlučného našlapování použije kombinace mimetického adverbia *doši doši* a slovesa *fumu* (kráčet, našlapovat).

Pomocí sloves byly do češtiny také přeloženy spojení zvukově symbolického výrazu s frází *to iu oto wo tateru* (15), *to iu oto ga suru* (16) nebo jen *to iu oto* (17). Tyto fráze znamenají „vydávat nějaký (v závislosti na zvukově symbolickém výrazu) zvuk“. Pokud se ve větě objeví zvukově symbolický výraz v této vazbě, vždy se potom jedná o explicitní vyjádření toho, že něco vydává určitý zvuk.

(15) **kacu kacu** to iu ... oto wo tatete

尖ったハイヒールのかかとか、カツカツという昼下がりの右切り場のような音を立てて、がらんとした廊下に響いた。(Sekai no owari, s. 21)

Prázdná chodba **cvakala** jehlymi jejich podpatků jako kamenolom po poledni. (Konec světa, s. 16)

(16) **kačiri** to iu oto ga šite

かちりという音がして、ドアのロックが解除された。(Sekai no owari, s. 27)

Klaplo to a bylo odemčeno. (Konec světa, s. 20)

(17) **šuru šuru šuru** to iu oto

それはシュルシュルシュルという、布を素遠く手繰るような音であって、...(Nobi, s. 72)

Šustilo to, jako kdyby někdo rychle roztáčel štůček látky,...(Ohně na planinách, s. 81)

Kacu kacu z příkladu (15) podle slovníku GGD (s. 56) napodobuje zvuk, který se ozve, když nějaká tvrdá věc do něčeho narazí. Běžně se používá právě pro popis zvuku, který vydávají podpatky klapající o podlahu, jako to vidíme v příkladu (15).

Kačiri z příkladu (16) může podle slovníku GGD (s. 52) imitovat zvuk tvrdého předmětu, který do něčeho tvrdě narazí, podobně jako předchozí *kacu kacu*, nebo zvuk, který vydává zapínání a vypínání nějakého spínače. Jde tedy o nějaké „klapání“ nebo „cvakaní“. V tomto případě jde konkrétně o imitaci zvuku, které vydává odemčení zámku.

Podle slovníku GGGJD (s. 207) *šuru šuru* z příkladu (17) imituje zvuk něčeho dlouhého a úzkého, co při pohybu tře o okolí. Slovník GGD (s. 232) uvádí, že jde například o zvuk, který vydává rybářský vlasec letící vzduchem. Jde tedy o zvuk jakéhosi

„svištění“, „šustění“, „syčení“ apod.. V části knihy, ze které je přepsaný příklad (17), hlavní hrdina ještě nezná zdroj šustivého zvuku *šuru šuru*, a proto jej přirovnává k šustění látky. Zvukově symbolický výraz *šuru šuru* uvádím v příkladových větách ještě ve dvou dalších případech (viz podkapitoly 4.5 a 4.6). Ve všech *šuru šuru* napodobuje konkrétně zvuk vody tryskající z rozbitého hydrantu.

Když byl zvukově symbolický výraz v některé z výše uvedených vazeb přeložen do češtiny pomocí slovesa, ve větě poté vždy zastával funkci přísudku.

4.5 Překlad pomocí adjektiv

Způsob překladu pomocí adjektiv se nabízí podobně jako překlad pomocí adverbíí, neboť oba tyto slovní druhy ve větách plní funkci modifikátorů jiných větných členů. Z tohoto důvodu způsob překladu pomocí adjektiv také patří mezi jednodušší a ne tolik tvůrčí metody. Oproti případům, kdy bylo použito překladu za pomoci adverbíí, je však překladů pomocí adjektiv výrazně méně. Změna gramatické kategorie (ve většině případů z původního adverbia) je pochopitelná s ohledem na rozdíly mezi syntaktickou strukturou japonštiny a češtiny.

Překlad pomocí adjektiv se v mém korpusu objevoval často v případech, kdy se v originále japonský zvukově symbolický výraz vyskytoval ve spojení s frází *to iu oto* (18), nebo pokud byl zvukově symbolický výraz napojený pomocí partikule *no* jako je tomu v příkladu (19). Překlad pomocí adjektiv se v obou těchto případech nabízí. V prvním případě jde o vazbu, která vyjadřuje popis určitého zvuku. Pro popis *jaký/é někdo/něco je* v češtině používáme adjektiva. Obdobně také pokud je zvukově symbolický výraz napojen pomocí partikule *no*, stojí na pozici přívlastku, pro jehož vyjádření se v češtině nejčastěji používají adjektiva. V příkladu (20) vidíme další způsob tvoření přívlastku, který je pro japonštinu typický. Tento způsob je zajímavý, neboť navzdory tomu, že se v této vazbě zvukově symbolický výraz objevuje v kombinaci se slovesem, vyjadřuje přívlastek. Ze stejného důvodu je tato vazba zároveň náročná na překlad.

(18) **šuru šuru** to iu oto

シュルシュルという音の正体を、私はすぐ空き止めた。(Nobi, s. 73)

Původ **šustivého** zvuku jsem brzy objevil... (Ohně na planinách, s. 82)

(19) **sara sara no kami**

肩までのさらさらの髪、切れ長の瞳の深い輝き、形のよい唇、...(Kiččin, s. 19)

Jemné vlasy splývající až na ramena, hluboký lesk mandlových očí, hezky vykrojené rty,...(Kuchyně, s. 16)

(20) **nopperi** to šita naisó

それはともかく異様なくらいのつぺりとした内装のビルだった。(Sekai no owari, s. 20)

Vnitřek budovy byl divně **bezvýrazný**. (Konec světa, s. 16)

Šuru šuru z příkladu (18) má stejný význam, jako v předchozí kapitole v příkladu (17). V části knihy, ze které je tento příklad přepsaný, hlavní hrdina stále ještě nezná původ zvuku, a proto jej popisuje jako „šustivý“, přestože jde o zvuk tekoucí vody, pro který v češtině existují vhodnější adjektiva.

Sara sara z příkladu (19) podle slovníku GGGJD (s. 178) imituje stav nebo zvuk pohybu něčeho nepřilnavého a tedy dobře klouzavého. *Sara sara* se sémanticky i formálně podobá výrazu *suru suru*, který je podrobněji popsán v podkapitole 4.8. Slovní spojení z příkladu (19), *sara sara no kami*, je poměrně ustálené a v tomto případě *sara sara* odkazuje k jemným, hladce splývajícím vlasům.

V posledním uvedeném příkladu z této kategorie (viz (20)) se objevuje zvukově symbolický výraz *nopperi*, který vyjadřuje „stav hladkého povrchu s mírným zvlněním“. Konkrétně v tomto případě *nopperi* popisuje vnitřek budovy, který má takovýto povrch, a tudíž zřejmě nevyniká žádnými výraznými rysy. Patrně z tohoto důvodu překladatel v tomto kontextu použil pro překlad výrazu *nopperi* do češtiny adjektivum „bezvýrazný“.

Pokud byl nějaký zvukově symbolický výraz přeložený pomocí adjektiva, ve větě poté většinou plnil funkci přívlastku.

4.6 Překlad pomocí jiných slovních druhů

Do této skupiny jsem zařadila případy, kdy byl zvukově symbolický výraz přeložený do češtiny pomocí podstatného jména, zájmena nebo citoslovce. Případů, kdy byl zvukově symbolický výraz přeložen do češtiny za pomoci podstatného jména, jako to můžeme vidět na příkladu (21), bylo jen 11. Překlad pomocí citoslovce, viz příklad (22), byl použit pouze dvakrát a pomocí zájmena, viz příklad (23), jen jednou. Překlady

těmito způsoby jsem shledala dostatečně specifickými na to, aby se daly jasně vyčlenit, na druhou stranu se objevily v tak nízkém počtu případů, že jsem nepokládala za důležité všechny tři způsoby analyzovat v samostatných kategoriích.

(21) **šuru šuru** to mizu no nagare jó na oto

火の中から、しゅるしゅると水の流れような音が、聞こえて来た。(Nobi, s. 42)

Od ohně bylo až ke mně slyšet jakoby **zurčení** tekoucí vody. (*Ohně na planinách*, s. 47)

(22) **pon pon** to suru ... oto ga atta

様々の音色を持った音の中で、一つポーンポーンと軽く断続する音があった。(Nobi, s. 54)

Ve všech těch hlucích různých tónů a barev se jednou ozvalo i **vrčení**, jež nemohlo rozhodně pocházet od leteckého motoru. (*Ohně na planinách*, s. 61)

(23) **pin pin** to ... čaimu ga natta

ピンポンとふいにドアチャイムが鳴った。(Kiččin, s. 11)

Bim, bam zazněla melodie zvonku u dveří. (*Kuchyně*, s. 11)

(24) **sukkari** karete

... どうしてか北側の枝だけが上まですっきり枯れて、その落ち残った根元は尖った...(Jukiguni, s. 25)

Všechny jeho větve na severní straně uschly, zlámaly se a spadly. (*Sněhová země*, s. 246)

Zvukově symbolický výraz *šuru šuru* se v příkladových větách objevuje celkem třikrát a vždy má stejný význam, jak už bylo zmíněno výše. Ve všech třech případech bylo použito pro překlad slova *šuru šuru* do češtiny jiného slovního druhu, k čemuž mohlo dojít ze dvou důvodů. Jedním důvodem mohly patrně být různá zapojení výrazu *šuru šuru* do původních vět a dalším přeformulování, která vyplývají z odlišností japonštiny a češtiny ve stavbě věty. V překladech se objevily také dvě odlišné varianty z hlediska sémantického. V prvních dvou příkladech (viz (17) a (18)) bylo *šuru šuru* přeloženo jako „šustilo“ (to) a „šustivý“ (zvuk) nejspíše z toho důvodu, že v těchto částech knihy ještě nebylo jasné, *co* přesně tento zvuk vyvolává. Oproti tomu v příkladu (21) překladatel použil pro překlad *šuru šuru* slovo „zurčení“, neboť už bylo jasné, že se jedná o zvuk tekoucí vody.

Pon pon z příkladu (22) má několik významů. V tomto kontextu imituje „zvuk nepřetržitého rázného klepání, práskání nebo třískání“ (GGD, s. 536). V tomto případě

je slovo *pon pon* přeloženo do češtiny jako „vrčení“, neboť hlavní hrdina knihy, který zvuk popisuje, zatím nezná jeho zdroj. Později vyjde najevo, že výraz *pon pon* v tomto případě napodoboval zvuk motoru lodi. Kdyby v pasáži z příkladu (22) bylo jasné, co přesně vydává zvuk *pon pon*, je možné, že by překladatel použil pro překlad jiné české slovo.

Pin pon z příkladu (23) napodobuje zvuk zvonku u dveří. Jedná se o jeden ze dvou případů, kdy bylo použito pro překlad japonského zvukově symbolického výrazu do češtiny citoslovce.

Příklad (24) představuje ukázkou jediného případu, na který jsem ve svém korpusu narazila, kdy byl japonský zvukově symbolický výraz do češtiny přeložen pomocí zájmena. *Sukkari* podle slovníku GGD (s. 229) vyjadřuje stav plnosti, kompletnosti nebo dokonalosti. Podle kontextu se *sukkari* dá do češtiny přeložit také jako „všechno“, nebo „úplně“. Konkrétně v příkladu (24) vyjadřuje skutečnost, že šlo o „všechny“ větve a plní tak funkci jednoho z několika přívlastků, které v této větě slovo „větve“ modifikují.

4.7 Porovnání různých překladů stejných zvukově symbolických výrazů

Před začátkem sběru dat jsem se rozhodovala, zda do výzkumu zahrnout stejná zvukově symbolická slova. Protože v průběhu sběru dat vyšlo najevo, že se objevují případy, kdy jsou stejná zvukově symbolická slova (i v rámci jednoho textu) překládána různým způsobem, rozhodla jsem se je zachovat. Tímto způsobem vznikl soubor dat, ze kterého se dají dobře vyzorovat jednak nejvíce frekventovaná zvukově symbolická slova v mém korpusu, a jednak jsou na něm jasně viditelné odlišné způsoby překladu. Objevovaly se nejen rozdíly ve způsobech překladu, ale také jemné sémantické odlišnosti v jednotlivých překladech.

Vezměme si například zvukově symbolický výraz *bon'jari*. Podle slovníku GGD (s. 537) má toto slovo tři významy: 1) „stav, kdy tvar nějaké věci, nebo její obrysy nejsou zřetelné“; 2) „stav nesoustředěnosti“; 3) „neohledupný člověk“.

Na příkladech (25)–(29) můžeme sledovat, že i v rámci tak poměrně malého korpusu, se vyskytlo hned pět odlišných způsobů překladu tohoto slova. Ve všech těchto

příkladech se slovo *bon'jari* vyskytuje v druhém výše uvedeném významu (tedy „stav nesoustředěnosti“).

V příkladu (25) se jedná o překlad pomocí adjektiva, které ve větě tvoří součást přísudku. V příkladech (26)–(28) byl použit překlad pomocí adverbii, která ve větě plní funkci příslovečného určení způsobu. Nejvíce tvůrčí překlad za použití vysvětlující parafráze byl použit v příkladu (29). Když porovnáme příklady (28) a (29) můžeme pozorovat, že způsoby překladu stejného zvukově symbolického slova se lišily i v rámci jednoho textu. Příčinou nejspíše bude odlišný kontext, ve kterém se slovo *bon'jari* objevilo. Je zajímavé pozorovat, že zatímco v japonštině se v uvedených případech pro poměrně odlišné situace použije stejného výrazu, v češtině popis stejných situací překladatelé vyjádřili rozmanitějšími výrazovými prostředky.

(25) **bon'jari** šite ite

ぼんやりして、よごれてないのが。しゃべりたい時は君としゃべるよ。(Jukiguni, s. 19)

Spíš by měla být trochu **zamyšlená**. Samozřejmě že musí být čistá. (Sněhová země, s. 240)

(26) **bon'jari** umi wo nagamete ita

...、ぼんやり海を眺めていた私は、突然自分が夢の中のよう、... (Nobi, s. 13)

..., když naše loď mířila do jižní oblasti Tichého oceánu a já civěl **bezmyšlenkovitě** z paluby na moře, jsem se dostal najednou... (Ohně na planinách, s. 17)

(27) **bon'jari** okiagaru

ぼんやり起き上がると、台所に"えり子さん"の後ろ姿があった。(Kiččin, s. 26)

Ospale jsem vstala a v kuchyni jsem popatřila na záda „paní Eriko“. (Kuchyně, s. 20)

(28) **bon'jari** mukaiatte suwatte ita

不女が茶をもってくる間二人はぼんやり向い合って坐っていた。(Sanširó, s. 10)

Když jim služebná odešla připravit čaj, zůstali **zmateně** sedět naproti sobě. (Sanširó, s. 12)

(29) **bon'jari** šite ita

三四郎は茫然していた。やがて、小さな声で「矛盾だ」と云った。(Sanširó, s. 29)

Sanširó si **jako duchem nepřítomný** špitl: „Takový nesoulad.“ (Sanširó, s. 27)

Dalším výrazem, který se objevil hned několikrát, a proto se ukázal jako vhodným k demonstraci odlišných způsobů překladu je *nja nja*. Na rozdíl od slova *bon'jari* nemá

více významů a z toho důvodu je i snadněji definovatelný. Podle slovníku GGD (s. 354) *nja nja* znamená: „Lehce se usmívat, aniž bychom vydali nějaký zvuk. Vyjadřuje úsměv, který může z pohledu cizího člověka vypadat odpudivě, ale my při něm tajně myslíme na pro nás příznivé nebo příjemné věci.“ Zajímavé je, že ačkoliv se slovo *nja nja* objevilo pětkrát ve stejném textu (*Sanširó*), místo toho, aby si překladatel zvolil jeden způsob překladu, který by používal vždy, použil tři odlišné způsoby překladu.

Třikrát bylo slovo *nja nja* ponecháno bez překladu (příklady (30)–(32)), z toho v jednom případě (příklad (32)) není v překladu ani zmínka o smíchu nebo úsměvu, které *nja nja* zpravidla modifikuje. Jednou bylo *nja nja* přeloženo pomocí adverbia „hořce“ a jednou pomocí adjektiva „nakyslý“, jak vidíme na příkladech (33) a (34). Z výše uvedené definice vyplývá, že *nja nja* má spíše negativní konotaci. V příkladech (33) a (34) překladatel tuto konotaci zachoval, neboť „hořký“ nebo „nakyslý“ úsměv, nejspíš příliš hezky nevypadá. Oproti tomu z příkladů (30) a (31) se tento negativní dojem vytrácí a překladatel naopak volbou slovesa „pousmát se“ v příkladu (30) a slovního spojení „se smíchem pokračovat“ v příkladu (31) vyvolává dojem spíše pozitivní.

(30) **nja nja** to waratta

髭のある人は三四郎を見てにやにやと笑った。(Sanširó, s. 16)

Sanširó využil toho, že se na něj vousáč pousmál a zeptal se: „A vy jedete kam?“ (Sanširó, s. 17)

(31) **nja nja** waratte iru

…と云って、にやにや笑っている。(Sanširó, s. 17)

Vyprávění o Šikim ho zajímalo, rád by si o něm vyslechl víc, ale vousáč se smíchem pokračoval: … (Sanširó, s. 18)

(32) **nja nja** šite iru

…「実際この通りだ」とにやにやしている。(Sanširó, s. 46)

…「Tohle na ně vypadá.» (Sanširó, s. 41)

(33) **nja nja** waratte iru

「…我々が拵えたものじゃない」と云って又にやにや笑っている。(Sanširó, s. 20)

…dořekl vousáč a **hořce** se usmál. (Sanširó, s. 20)

(34) **nja nja** waratte iru

男は例の如くにやにや笑っている。(Sanširó, s. 20)

Už ten **nakyslý** úsměv. Ale jeho slova zněla vážně. (Sanširó, s. 20)

Mezi slova, která se v mém korpusu objevila vícekrát, patří také *hakkiri*. Podle slovníku GGD (s. 389) má *hakkiri* dva významy: 1) stav, kdy je něco jasné, ve významu nezaměnitelné s ničím jiným; 2) stav určitosti (protiklad vágnosti). Slovo *hakkiri* se objevilo v celkovém počtu sesbíraných výrazů osmkrát. Třikrát bylo přeloženo pomocí adverbia „jasně“ (viz příklad (35)), dvakrát bylo ponecháno bez překladu, jednou bylo přeloženo pomocí adjektiva „zářivý“ (viz příklad (37)), jednou pomocí adjektiva „výrazný“ (viz příklad (38)) a jednou pomocí adverbia „vůčihledně“ (viz příklad (39)).

Výrazy jako „jasně“, „zářivý“ nebo „výrazný“ se k překladu *hakkiri* používají poměrně běžně. Za zmínku podle mého názoru stojí případ, kdy překladatel jako českou alternativu *hakkiri* použil výraz „vůčihledně“, což by se dalo chápat jako originální způsob překladu.

(35) **hakkiri** itte ita

その後姿は「病人のほかは知らねえぞ」とはっきりいていた。(Nobi, s. 30)

Jeho vzdalující se postava říkala **jasně**: „Vy ostatní mi můžete vlézt na záda.“ (Ohně na planinách, s. 35)

(36) **hakkiri** ukideta

...ふとその指で窓ガラスに線を引くと、そこに女の片眼がはっきり浮き出たのだった。(Sanširó, s. 8)

Najednou se před ním v okně objevilo oko ženy. (Sněhová země, s. 233)

(37) me ga **hakkiri** šite iru

眼が判明している。(Sanširó, s. 5)

Žena ve voze byla ovšem hezčí, měla plné rty, **zářivé** oči a ne tak široké čelo jako Omicu. (Sanširó, s. 10)

(38) mehanadači ga **hakkiri** to šite

目鼻だちがはっきりとして額が広く、肌が美しい。(Sekai no owari, s. 24)

Rysy **výrazné**, čelo široké, pleť krásná. (Konec světa, s. 18)

(39) **hakkiri** to ... nagareta

...はっきりと冷いものが我々の間に流れた。(Nobi, s. 8)

..., že budu potřebovat jen pomoc druhých, aniž bych jim mohl cokoli oplatit, vztahy ostatních ke mně **vůčihledně** ochladly. (Ohně na planinách, s. 11)

4.8 Různá japonská zvukově symbolická slova přeložená stejným českým výrazem

Flyxe (2002, s. 60) ve své práci uvádí příklad, na kterém demonstruje nedokonalost švédského zvukově symbolického systému. Jedná se o případ, kdy dvě různá japonská zvukově symbolická slova byla do švédštiny přeložena stejným švédským slovem. Konkrétně jde o japonská slova *boča boča* a *bača bača*, která byla obě do švédštiny přeložena slovem *plaska* („šplouchat“).

Na obdobné případy jsem narazila i při analýze vlastních sebraných dat. Například dva různé japonské výrazy *jukkuri* a *noro noro* byly oba překládány do češtiny jako „pomalu“, i když se jejich významy nepatrně liší. Podle slovníku GGD (s. 568) jeden z významů *jukkuri* vyjadřuje stav, kdy provádění určité akce nebo pohybu trvá delší čas. Jak už bylo uvedeno výše, význam *noro noro* je téměř stejný. Také odkazuje k pomalému průběhu nějakého pohybu nebo akce až na to, že podle slovníku GGD (s. 372) odkazuje spíše k pomalému „posouvání se“.

(40) **jukkuri** mizu wo nonda

シュルシュルという音の正体を、私はすぐ空き止めた。...、私はゆっくり水を飲んだ。(Nobi, s. 73)

Původ šustivého zvuku jsem brzy objevil:... a **pomalu** se napil vody. (*Ohně na planinách*, s. 83)

(41) **noro noro** to atozusari suru

片手を前に挙げて、のろのろと後ずさりするその姿勢の、ドストエフスキイの描いたリーザとの著しい類似が、... (Nobi, s. 83)

Jak ustupoval **pomalu** dozadu s jednou rukou vztaženou před sebe, připomněla mi jeho postava Dostojevského popis Lízy. (*Ohně na planinách*, s. 93)

Na příkladech (40) a (41) pozorujeme, že *jukkuri* může modifikovat například činnost „pití vody“ a *noro noro* popisuje způsob „ustupování dozadu“. *Jukkuri* je zaměnitelné s *noro noro* v případech modifikace určitého pohybu. Stejně jako *noro noro* může odkazovat například k pomalé chůzi, pohybu dopravních prostředků apod.. Naopak *noro noro* není možné použít pro všechny druhy činností, pro které je možné použít *jukkuri*. Například pokud se jedná o pomalé pití vody, jako vidíme v příkladu (40), *noro noro* by se použít nedalo.

Obdobně můžeme porovnat další dva japonské zvukově symbolické výrazy, které oba vyjadřují „hladkost“. Jde o výrazy *suru suru* a *curu curu*, které se podobají nejen významem, ale i výslovností. Oba tyto výrazy mají několik významů. V příkladu (42) *curu curu* vyjadřuje stav hladkého povrchu, který neobsahuje žádné nerovnosti ani škrábance apod. (GGD, s. 317). V příkladu (42) konkrétně popisuje „hladkost“ látky a dívčiny tváře. Oproti tomu *suru suru* v příkladu (43) představuje spíše způsob nějakého hladkého pohybu nebo akce (GGD, s. 267). V příkladu (43) jde konkrétně o hladké otevírání dveří od výtahu.

(42) súcu wa ... **curu curu** to šita kidži

スーツは仕立ての良いつるつるとした生地で、彼女の顔もそれと同じくらいつるつるしていた。(Sekai no owari, s. 20)

Šaty byly perfektně ušité, z **hladké** látky, a dívčina tvář si s jejich **hladkostí** ani trochu nezahladila. (Konec světa, s. 15)

(43) **suru suru** to ... aita

扉は何の前兆もなく何の音もなく、**するする**と両側に開いた。(Sekai no owari, str. 19)

...dveře výtahu se otevřely. Bez jakéhokoli varování, bez jakéhokoli zvuku se **hladce** rozjely do stran. (Konec světa, s. 15)

Pro jemné sémantické odchylky, které od sebe v japonštině odlišují výrazy *jukkuri / noro noro* a *curu curu / suru suru* v češtině ekvivalenty nemáme. Z toho důvodu, pokud chtěli překladatelé použít ekvivalentní způsob překladu a nechtěli zvolit komplikovanější způsob pomocí vysvětlující parafráze, museli si vystačit se slovy „pomalu“ a „hladce“. Na těchto dvou ukázkách můžeme pozorovat, jak pestrý japonský zvukově symbolický systém je a jak nepatrné sémantické rozdíly dokáže vyjádřit.

Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, jakým způsobem bývají překládány zvukově symbolické výrazy v beletristických dílech z japonštiny do češtiny. Po sečtení jednotlivých kategorií způsobu překladu zvukově symbolických výrazů identifikovaných v mém korpusu, vyplynulo, že nejčastěji bývají zvukově symbolické výrazy z japonštiny do češtiny překládány pomocí adverbíí (28,7 %) nebo ponechávány bez překladu (29,1 %). Dále byl použit překlad pomocí vysvětlujících parafrází (17,8 %), sloves (9,8 %), adjektiv (9,5 %) a jiných slovních druhů (5,1 %).

V mém korpusu bylo pomocí adverbíí přeloženo 28,7 % zvukově symbolických výrazů. V případě výzkumu Inose (2008) bylo pomocí adverbíí ve španělské verzi přeloženo 21,0 % těchto výrazů a v anglické verzi 16,8 % těchto výrazů. Vidíme tedy, že při překladu do češtiny je tato metoda o něco frekventovanější.

Ve výzkumu Inose bylo téměř v polovině případů (47,5 % v anglickém překladu a 47,1 % ve španělském překladu) použito jiných metod než překladu pomocí adverbíí, adjektiva, slovesa nebo podstatného jména. V těchto případech musela být tedy použita jiná metoda nebo musel být při překladu daný výraz úplně vypuštěn. V mém korpusu bylo vypuštěno 29,1 % výrazů a u 17,1 % výrazů bylo použito metody překladu pomocí vysvětlujících parafrází. Dá se tedy říci, že jak při překladu do španělštiny a angličtiny, tak při překladu do češtiny bývají tyto výrazy často vypouštěny nebo musí být použita jiná metoda, než pomocí jednoslovného překladu (pomocí slovesa, adjektiva, slovesa nebo podstatného jména).

Výzkumy Hayaseho (1978) a Edströma (1989) se zaměřují na důvody, proč byla téměř třetina zvukově symbolických výrazů identifikovaných v románu *Jukiguni* ponechána bez překladu. V mém korpusu byla také téměř třetina těchto výrazů ponechána bez překladu.

Japonské zvukově symbolické výrazy bývají v překladu často vynechávány nebo překládány pomocí vysvětlujících parafrází patrně proto, že v cílových jazycích překladatelé nebyli schopni nalézt odpovídající ekvivalent. Nicméně existuje několik faktorů, které mohly do značné míry tyto výsledky ovlivnit. Hned na začátku výzkumu bylo nutné si stanovit, jaká slova budou chápána jako zvukově symbolická a jakým způsobem budou určována. Dále bylo nutné určit si, jak velké množství zvukově symbolických výrazů bude zkoumáno a jaký zdroj bude pro jejich sběr použit. V další

částí výzkumu bylo rozhodujícím bodem, jakým způsobem vytvořit jednotlivé kategorie překladu a jak definovat, které případy do nich budou zahrnuty. Všechna tato rozhodnutí, mohla mít zásadní vliv na výsledky výzkumu.

Co se týče překladů beletrie z japonštiny do češtiny, přeložených děl není zas tak mnoho. Rovněž překladatelů beletrie z japonštiny do češtiny je pouze několik. Tato skutečnost rovněž může ovlivnit rozmanitost způsobů překladu japonských zvukově symbolických výrazů do češtiny, obzvláště pokud také jednotliví překladatelé studovali japonštinu ve stejných institucích, kde se mohli učit stejným překladatelským postupům.

Používání zvukově symbolických výrazů se může lišit také v závislosti na žánrech a stylech jednotlivých románů, což může rovněž ovlivnit způsob jejich překladu.

Nicméně i navzdory výše uvedeným faktorům by popis metodologie a výsledky mého výzkumu mohly být užitečné v případě, že by někdo chtěl provést výzkum obdobný. Pokud by se někdo takový našel, měl by mít během výzkumu na paměti také tyto výše uvedené faktory, které mohou ovlivnit výsledky výzkumu. Zajímavá by mohla být například studie zkoumající, zda má na překlad japonských zvukově symbolických slov do češtiny vliv zvukový symbolismus češtiny, neboť na toto hledisko v této práci nezbyl prostor.

Resumé

The aim of this thesis is to show how onomatopoeic and mimetic words are translated from Japanese into Czech. In order to achieve this goal, there has been research done on examples of specific literary works. First chapter of this thesis introduces the Japanese sound-symbolic system. The second chapter summarizes previous studies in the field of translating onomatopoeic and mimetic words from Japanese into other languages. The research methodology is described in the third chapter. The fourth chapter shows the results of the research and each method of translation is described in great detail.

Key words: Japanese, sound-symbolic system, sound-symbolic words, onomatopoeia, mimetic words, translation

Seznam pramenů a literatury

ABELIN, Åsa. *Studies in sound symbolism*. Göteborg, Sweden: Dept. of Linguistics, Göteborg University, 1999. ISBN 9197240893.

AKITA, Kimi. *A Grammar of Sound-Symbolic Words in Japanese: Theoretical Approaches to Iconic and Lexical Properties of Mimetics*. Kobe, 2009. Disertační práce. Kobe University, Graduate School of Humanities and Social Sciences.

BARTASHOVA, Olga A. a Anton E. SICHINSKIY. Japanese-English Onomatopoeic and Mimetic Parallels: the Problem of Translatability. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. Krasnojarsk: Sibirskij federalnyj universitet, 2014, roč. 7, č. 2, s. 222–229. ISSN 1997-1370.

FLYXE, Martin. Translation of Japanese onomatopoeia into Swedish with focus on lexicalization. *Africa&Asia*, Dept of Oriental and African Languages, Göteborg University, 2002, č. 2, s. 54–73. ISSN 1650-2019.

HAMANO, Shoko. *The Sound-Symbolic System of Japanese*. Stanford, CA & Tokyo: CSLI Publications & Kurosio, 1998, 262 s. ISBN 1-57586-144-5

HIDA, Jošifumi, a Hideko A. *Gendai giongo gitaigo jóhó džiten*. Tokio: Tókjóódó šuppan, 2002, s. 694. ISBN 4-490-10610-6

HIROSE, Masayoshi. *Japanese and English Contrastive Lexicology: The Role of Japanese “Mimetic Adverbs”*. Berkeley, 1981. Disertační práce. University of California.

INOSE, Hiroko. Translating Japanese Onomatopoeia and Mimetic Words. *Translation research projects 1*. Tarragona: Intercultural Studies Group, 2008, s. 97–116. ISBN 9788461188215.

JAMAGUČI, Nakami. *Giongo gitaigo džiten*. Tokio: Kódanša, 2003, s. 605. ISBN 4-06-265330-3

JOŠIMOTO, Banana. *Kiččín*. Tokio: Šinčóša, 2002. ISBN 410135913X.

JOŠIMOTO, Banana. *Úplněk a jiné povídky*. Praha: Brody, 1997. ISBN 8090211364.

KAWABATA, Jasunari. *Jukiguni*. 122. vyd. Tokio: Šinčóša, 2002. ISBN 4101001014.

- KAWABATA, J., I. HIGUČI, D. TANIZAKI, H. IWANO a R. JOKOMICU. *Pět japonských novel*, Praha: Odeon, 1969.
- KINDAICHI, Haruhiko. Kotoba no senritsu. *Kokugogaku*, 1951, č. 5, s. 78–110.
- MURAKAMI, Haruki. Sekai no owari to hádaboirudo wandárandó. 40. vyd. Tokio: Šinčóša, 2002. ISBN 4101001340.
- MURAKAMI, Haruki. Konec světa & Hard-boiled Wonderland. Praha: Odeon, 2010. ISBN: 978-80-207-1332-2
- NACUME, Sóseki. *Sanširó*. 124. vyd. Tokio: Šinčóša, 2002. ISBN 4101010048.
- NACUME, Sóseki. *Sanširó*. Praha: Brody, 1996. ISBN 8085794942.
- ÓOKA, Šóhei. *Nobi*. 91. vyd. Tokio: Šinčóša, 2002. ISBN 4101065039.
- ÓOKA, Šóhei. *Ohně na planinách*. Praha: Vyšehrad, 1976.
- SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurz obecné lingvistiky*. 2. vyd. Praha: Academia Praha, 1996, 468 s. ISBN: 80-200-0560-9
- TSYGALNITSKY, Elena. Investigating Beliefs: A Case Study of Japanese Onomatopoeia. *Gengogakuronsó*. 2008, roč. 1, č. 27, s. 39–55. ISSN 1882-6601

Seznam tabulek

<i>Tabulka 1: Zvukově symbolické vlastnosti souhlásek utvářejících zvukově symbolická slova založená na CVCV kořenech (Hamano, tamtéž, s. 172–173).....</i>	<i>21</i>
<i>Tabulka 2: Zvukově symbolické vlastnosti samohlásek utvářejících zvukově symbolická slova založená na CVCV kořenech (Hamano, tamtéž, s. 172–173).....</i>	<i>22</i>
<i>Tabulka 3: Četnost jednotlivých způsobů překladu.....</i>	<i>32</i>